

Sport és felzárkóztatás

A sport emancipációs lehetőségeinek vizsgálata az underclassbeli fiatalok körében

Jelige:

AKA 444

Lezárás dátuma:

2014.04.17.

Tartalom

Bevezetés.....	3
1. Szegénység.....	4
1.1 Abszolút–relatív, objektív–szubjektív.....	4
2. Underclass-elméletek.....	7
2.1 Az erőszak szerepe.....	9
2.2 Család, iskola.....	10
3. „Istenek ajándéka, sport! Élet éltető vize!” – Sporttörténeti összefoglaló.....	12
4. Sport, társadalom, pszichológia.....	14
4.1 Társadalom.....	15
4.2 Sportpszichológia.....	19
5. „Fight for Peace” – felzárkóztatás küzdősporttal.....	21
5.1 A változás elmélete.....	22
6. Újpesti Cigány Közösségi Ház.....	24
6.1 A program.....	25
7. Összefoglalás.....	30
Irodalom.....	34

*“Azt mondják, mielőtt belépsz a ringbe,
már megnyerted a küzdelmet.
A favellámban, amint megszülepsz,
elkezdődik a harc.
Ezek az utcák elragadták az apámat, és el
akartak rabolni engem is. Fegyvert
foghattam volna, de egy másik utat
választottam. [...]*

Bevezetés

Az utóbbi időben a sporttal kapcsolatos diskurzus felélénkült Magyarországon. A *Bozsik-program*, a „stadionépítési-hullám”, az elképzelés, hogy a kormány újra felrajzolja Magyarországot a nemzetközi sporttérképre, erősen hat a közbeszédre. Ezek mellett és néha ezekkel összefüggésben folyik a hazai cigánysággal kapcsolatos vita is. A „cigánybűnözés”, a „cigánykérdés megoldása” már nem kizárólag a szélsőséges internetes portálok oldalain és paramilitáris szerveződések pamfletjeiben megtalálható jelszavak, hanem a mainstream politikai diskurzusban is meghatározó elemekké váltak.

Farkas Flórián – az Országos Roma Önkormányzat elnöke – 2010-ben jelentette be, hogy a kormánnyal szorosan együttműködve megkezdik egy olyan felzárkóztató jellegű program kidolgozását, amelynek központi eleme a sport (azon belül is az ökölvívás). A tervek szerint 30.000 roma fiatal szeretnének bevonni a kezdeményezésbe, és az első akadémiát meg is nyitották Szolnokon, a Hegedűs T. András Szakiskolában, 2013 májusában (nemzetisport.hu). Azóta a kezdeményezés megrekedt, az ígért pénzek nem érkeztek meg, újabb akadémiák nem nyíltak (HVG.hu).

A sport felzárkóztatásban betöltött pozitív szerepét opcióként kezelő politikai diskurzus miatt úgy gondolom, foglalkozni kell a kérdéssel. Szakdolgozatom témája a sport emancipációs lehetőségeinek vizsgálata az *underclass* fiataljainak körében. Értelmezésem szerint az *underclass* kifejezés egy minden posztindusztriális társadalomban megtalálható, sajátos viselkedési normákkal rendelkező, gazdaságilag és társadalmilag deprivált populációt jelöl (ebbe tartozik a magyarországi cigányság jelentős része).

Ebben a közegben az erőszak az egyik legfontosabb rendező elv, ami meghatározza az egyéni pozíciókat. A meglévő, erősen kompetitív viselkedési minták arra engednek következtetni, hogy a sport hozzájárulhat a freirei értelemben (2003) vett *emancipáció*hoz, alkalmas az *underclass*ba tartozó ifjúság megszólítására, valamint hatékony intervenciók eszközzé válhat a szociális munkában. Empirikus elemzésemben két felzárkóztató jellegű

programot hasonlítok össze: a Rio de Janeiro-i *Fight for Peace* programot és az Újpesti Cigány Közösségi Ház küzdősportokra épülő, fiatalokat megcélzó kezdeményezését. A *Fight for Peace* esetében a már meglévő kvalitatív és kvantitatív kutatási eredményeket vettem alapul, míg a Cigány Közösségi Háznál azokra az interjúkra hagyatkoztam, amelyeket a program szervezőivel és az ökölvívó edzővel vettem fel.

Dolgozatomban megvizsgálom a főbb szegénységelméleti diskurzusokat, nagyobb irányzatokat, fogalmakat. Az *underclass*-elméletek összehasonlításával, érvek és ellenérvek ütköztetésével bemutatom az *underclass*ban élő emberek életkörülményeinek egy-egy meghatározó mozzanatát. Rövid sporttörténeti áttekintést követően sportszociológiai elméletek keretében és empirikus adatok alapján elemzem a sport lehetséges szerepét a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében; a sportpszichológia eredményeit felhasználva, a sport egyénre és közösségre gyakorolt hatását vizsgálom. Végezetül a két fentebb említett kezdeményezés eredményeinek elemzéséből, illetve az elméleti vizsgálódásból és az adatokból levont konklúzióm fényében válaszolom meg a sport emancipatorikus szerepére vonatkozó feltevések érvényességét.

1. Szegénység

A társadalomtudósok körében nincs egyetértés abban, hogy a szegénység az emberi lét szükségszerű velejárója-e, vagy pedig az egyenlőtlen gazdasági-társadalmi berendezkedések kontingens következménye.

A *szociáldarwinista* elveket valló elitista megközelítés hívei úgy gondolják, hogy minden társadalomban egy szűk elit áll szemben a tömeggel, s az elit a nagyobb rátermettsége és hozzáértése jogán a javakból is többet birtokolhat.

A *libertáriánus* narratívában minden, a szegények érdekében történő állami beavatkozás sérti a jobb módúak szabadságjogát, s ez végső soron diktatúrához vezet. A *funkcionalista* magyarázatban a társadalom tagjai olyan mértékben részesülnek a javakból, amilyen mértékben tevékenységük hasznosnak bizonyult a közösség számára. Rawls modelljében a társadalomnak úgy kell működnie, hogy az egyenlőtlenségek hosszútávon csökkenthetők, a társadalmi különbségek az egyén számára leküzdhetők legyenek (Andorka, 2006).

1.1 Abszolút–relatív, objektív–szubjektív

Kit nevezünk szegénynek? Hogyan határozzuk meg, ki a szegény? Zombori (1997) megkülönböztet *abszolút és relatív*, valamint *objektív és szubjektív* szegénységet. A szegénységelméletek bemutatását én is ezekkel kezdem.

Abszolút szegénység, amikor a család jövedelme annyira alacsony, hogy már tagjai alapvető fiziológiai szükségleteinek kielégítése is lehetetlenné válik. Ennek a küszöbértéknek a kiszámítása rendkívül bonyolult, hiszen egyéni különbségekkel is számolni kéne.¹ Ezért célravezetőbb a *fogyasztói kosárral*² való mérés. A fogyasztói kosár olyan tételeket tartalmaz, melyek teljes vagy részleges hiánya esetén *abszolút szegénységről* beszélünk (Ferge, 1985).

A *relatív szegénység* fogalmának bevezetése Peter Townsend nevéhez fűződik, aki alapművében, a *Poverty in the United Kingdom*ban nagy ívű kvantitatív kutatással támasztotta alá azon nézetét, hogy a szegénységet nem lehet abszolút kategóriákban mérni. Townsend azt tekinti szegénynek, aki a javaktól és forrásoktól való megfosztottság következményeként nem rendelkezik azon lehetőségekkel, melyek az adott társadalomban biztosítják a „normálisnak” tartott életet. Munkássága nyomán újragondolták a *forráshiány* fogalmának értelmezését. A kifejezés korábban szigorúan a jövedelemre és annak vásárlóértékére vonatkozott, ám a townsendi elmélet kiterjesztette a szegények által elérhető szükségletkielégítő szolgáltatások szélesebb körére (lakókörnyezet, egészségügyi szolgáltatások).³ Townsend volt az, aki rizikófaktorok szerinti csoportokra osztotta az addig egységes „masszaként” kezelt szegénységet (fogyatékkal élők, egyszülős családok, idősek). (Nyilas, 2010).

2001-ben az Európai Unió Bizottságának laekeni ülésén meghatározták azon indikátorokat, amelyekkel egységesen mérni kívánják a szegénység és a társadalmi kirekesztődés mértékét. 2006-ban további mérőszámokkal egészítették ki, amelyek kiterjedtek a szociális és egészségügyi ellátás, a nyugdíjak, valamint a társadalmi befogadás területeire. Az *abszolút szegénységet* mint kategóriát nem használták, ellenben *súlyosan depriváltak* tekintették azt a személyt, akinél a meghatározott kilenc probléma⁴ közül – anyagi okból – legalább négy fennáll; *relatív szegénynek* pedig azt, aki olyan háztartásban él, ahol a háztartás

¹ Zombori (1997: 149) Townsendet idézve leír egy kísérletet, melyben a börtönigazgató folyamatosan csökkentette a rabok fejadagját, hogy rájöjjön, „hol van az a minimális határ, ami alatt a rabok súlya csökkenni kezd”.

² A leginkább „abszolút” közelítés, amikor tételesen meghatároznak valamilyen minimális vagy társadalmilag kívánatos fogyasztói kosarat. E megoldás egyik leegyszerűsített variánsát az Egyesült Államokban alkalmazzák, ahol a táplálkozási minimumot számolják ki tételesen, különböző családokra lebontva.

³ Tamás Gáspár Miklós (2008) erre világít rá kiváló publicisztikájában: „A szegény ember csak csúnya ruhát viselhet – turkálóból, a kínai piacról. A szegény embernek csak csúnya bútora lehet, csúnya szőnyege, csúnya lámpája, csúnya hamutartója, rémes színű fala vagy tapétája. A szegény ember hőellátását a testében viseli, a szegény ember ma kövér, idomtalan. Hajának nem használ az olcsó sampon, fogának az olcsó fogkrém, illatának az olcsó dezodor, arcbőrének az ipari kigőzölgs és az utcai szmog.”

⁴ 1) „Hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralékuk van; 2) a lakás megfelelő fűtésének hiánya; 3) váratlan kiadások fedezetének hiánya; 4) kétnaponta hús, hal, vagy azzal egyenértékű tápanyag fogyasztásának hiánya; 5) évi egyhetes, nem otthon töltött üdülés hiánya; 6) anyagi okból nem rendelkezik személygépkocsival; 7) anyagi okból nem rendelkezik mosógéppel; 8) anyagi okból nem rendelkezik színes televízióval; 9) anyagi okból nem rendelkezik telefonnal”. (KSH-módszertan, 2013: 2)

jövedelme nem éri el a medián ekvivalens jövedelmének⁵ 60%-át (KSH, 2013). Ez a megközelítés a *relatív szegénység* Townsend által képviselt koncepcióját veszi alapul, ahogy az UNICEF és az OECD is. Ezzel szemben az Egyesült Államok és a Világbank a szegénységgel kapcsolatos vizsgálataik során az *abszolút szegénység* adatait tekintik mérvadónak (Nyilas, 2010).

Amartya Sen (1999) azt állítja, hogy bár a *relatív szegénység* fogalmának bevezetése alapjaiban változtatta meg a szegénységgel kapcsolatos diskurzust és narratívát, lényegében nem adott választ arra a kérdésre, hogy ki a szegény valójában. Lesöpörte az abszolút szegény kategóriáját, mintha az nem lenne meghatározó vagy nem lehetne releváns fogalom az egyének „sokfélesége” miatt.⁶ Sen úgy gondolja, hogy a szegénység bizonyos fokát nagyon is abszolútnak kell tekinteni, mert egyáltalán nem mindegy, és még kevésbé relatív, hogy valaki pusztán kevesebbet kap, mint mások, vagy abszolút keveset kap. Nem veti el a relatív hátrány fogalmának használhatóságát, hanem azt mondja, hogy a *relatív szegénység* rész–egész viszonyban áll az abszolúttal. *“Nézetem szerint létezik egy redukálhatatlan, abszolút lényegi eleme a szegénységnek”* (Sen, 1999: 9).⁷ Sen nem a birtoktárgyakra (commodities), hasznosságukra (utilities) és tulajdonságaikra (characteristics) helyezi a hangsúlyt, hanem az egyén képességére (capabilities). Bár fontosnak tartja, hogy az egyén birtokol-e valamilyen jószágot, de nagyobb jelentőséget tulajdonít annak, hogy azt az érdekeinek megfelelően tudja-e használni, mivel a pusztán birtokló e képesség hiányában abszolút hátrányba kerül, amin nem változtat az esetleg meglévő mentális többlet, amit a birtoklás öröme jelent.⁸

A képesség szintjén a szegénység abszolút kategória, míg a birtoklás mezejében megmaradhat

⁵ A teljes népességet OECD 2 (Az első felnőtt 1. minden további felnőtt 0,5, a 14 év alattiak pedig 0,3 egységet képviselnek) fogyasztási egységre jutó jövedelem alapján sorba rendezik, és a sor közepén lévő jövedelem jelenti a mediánt, vagyis hozzá képest pontosan ugyanannyinak van kevesebb, illetve több jövedelme. (KSH-módszertan, 2013: 1)

⁶ A KSH a townsendi terminust a gyakorlatba átültetve nem is használja az abszolút szegény kategóriáját, hanem helyette a súlyosan deprivált fogalmát.

⁷ Ezt egy olyan példán keresztül érzékelteti, ahol „A” személy egy tengerparti szakaszon nyaral, ahol egyedül lehet, míg „B” személy ott, ahol óriási a tömeg. Sen szerint ehhez a tengerparti szakaszok látogatottságáról több információval kell rendelkeznie „A”-nak, mint „B”-nek. Ez pedig, ha megvan, akkor abszolút előny, ami kialakít egy relatív helyzetet. Bár Sen a tanulmányában erről konkrétan nem ír, mégis, véleményem szerint a képletből ki kell venni az árat. Hiszen ebben a hipotetikus szituációban csak úgy működik az elmélet, ha pusztán az információ birtoklása már elég többletet ad a jobb pozíció megszerzéséhez. Amennyiben birtokomban van az információ, de nem rendelkezem forrásokkal, amelyek lehetővé teszik az információban foglalt előny megszerzését, akkor önmagában a tájékozottság haszontalan.

⁸ Ha egy „nincstelen” telepi cigány fiú elcsodálkozik a Fátyol vízesés szépségén, míg a mellette álló stadiontulajdonosnak fel sem tűnik az, akkor maga a felismerés még nem teszi kevésbé szegénnyé a cigány fiút. Ellenben ha a vállalkozó megvásárolja a nemzeti park ezen részét, akkor belépődíjat tud szedni, ami még gazdagabbá teheti. A jószág (vízesés látványa) adott mindkettőjük számára, tulajdonságai azonosak, hasznossága is. Ugyanakkor a birtoklásból fakadó gazdasági előny kiaknázásához meglévő képesség csak egyikükben van meg.

relatívnak, valamint megmaradhat relatívnek a különböző társadalmak összehasonlításakor is. Sen elfogadja Rawls elméletét az önbecsülés fontosságáról és az ehhez szükséges elemi javakról, de Rawlsszal szemben úgy érvel, hogy nem a birtoklás, hanem a képesség az az elemi jószág, amely igazán jelentős.

Figyelembe kell venni a szegénység *objektív és szubjektív* dimenzióját is. Az egyén objektív mércével szegénynek tekinthető (például hajléktalan), miközben ő nem gondolja magát annak, hiszen van hol aludnia éjjelente (éjjeli menedékhely), van mit ennie (nappali melegedő) és kap ruhát az utcai szolgálattól. Azonban elképzelhető olyan szituáció is, ahol az egyén közvetlen környezetében mindenki megengedhet magának évente egy thaiföldi nyaralást, ő viszont „csak” Horvátországba tud menni. Objektív mércével nem szegény, de szubjektíve igenis annak tarthatja magát.

Ferge szerint (1985) a „szegénység” kifejezés nem használható tudományos szakterminusként, mert általános jelentéstartalma „mindössze” az anyagi megfosztottságra utal, pedig az anyagi források hiánya rengeteg olyan dologtól távolíthatja el az egyént, aminek meglétét nem lehet közvetlenül beárazni, viszont hiánya jelentősen rontja az életminőséget. Ezért Ferge *deprivációról* beszél, amikor az általános megfosztottságra utal. Mind az abszolút–relatív, mind pedig az objektív–szubjektív szegénység leírásakor látható, mennyire képlékeny a fogalmi keretünk. A szegénység ugyanis egy történelmileg, társadalmilag és egyéni szinten dinamikusan változó fogalom (Zombori, 1997).

2. Underclass-elméletek

Az *underclass* viszonylag új keletű kifejezés. A szegénynek minősülők azon csoportjára alkalmazzák, amelyet már régóta kezelve az „általános” szegénységtől elkülönítve kezelnek. Wilson (2006) és Murray (1996) egyetért abban, hogy az ipari forradalmat követően megjelent új típusú tömeges szegénységen belül mindig is volt egy sokaság, amelyet más-más néven, de valamilyen elítélő címkével illettek (lumpenproletariátus, „veszélyes osztály”, érdemtelen szegények).

Az *underclass* kifejezést először Gunnar Myrdal használta az 1960-as években. Úgy gondolta, hogy ez a társadalmi nagycsoport a *dezindusztrializáció* és a piacgazdaságba való átmenet veszteseiből áll, akik kívül rekedtek az új típusú kapitalista berendezkedés „kedvezményezett” körén. Az 1960-as években egyes antropológusok és konzervatív politikusok azt állították, hogy a *szegénység kultúrája* termeli újra az *underclasst*, ezért szigorú, restriktív szabályok bevezetését szorgalmazták, amelyek megszegését a szociális juttatások megvonásával szankcionálnák (The Moynihan Report, 1965). Noha Oscar Lewis,

aki e fogalmat megalkotta (*Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty* c. 1959-es könyvével) olyan viselkedési normák összességéként határozta meg, amelyek segítik az embereket a túlélésben, azaz a *szegénység kultúrája* a mélyszegénység következménye, nem pedig okozója.

Egyes társadalomtudósok szerint az *underclass*ba csak a bevándorlók, az etnikai kisebbségek, a menekültek tartoznak, illetve azok, akiknek nem részesülhetnek az erőforrásokból és javakból. David Willets szerint ide tartoznak a hosszú ideje állami segélyre szoruló (tartós munkanélküliek, egyedülálló lányanyák, képzetlen munkások), W. G. Runciman szerint a munkaerőpiacról hosszú ideje kiszorult, ezért állami segélyekből élő, a társadalmi hierarchiában a munkásosztály alatti egyének és családjuk. David J. Smith az *underclass*ba sorolja azokat a családokat, amelyek kívül estek a társadalmi osztályokon, és semmilyen kapcsolatuk nincs a munkaerőpiaci közvetítéssel legális jövedelemszerzéssel (Lister, 1996).

Charles Murray (1996) az *underclass* legfőbb jellemzőjének a nagyfokú kriminalitást, a munkaerőpiacról való teljes kiszorulást, valamint a házasságon kívüli gyermekvállalást tartja. Arra a következtetésre jutott, hogy ahol nagyobb mértékben van jelen a tartós munkanélküliség és az alacsony végzettséget igénylő munka, ott több a házasságon kívül születő gyermek. Mérései alapján a szegénynegyedekben ez az arány több mint 50%, ami szerinte determinálja a „rossz erkölcsök” interiorizálódását: „a közösségeknek szükségük van családokra, a közösségeknek szükségük van apákra” (Murray, 1996: 29).

William J. Wilson (2006) a következők alapján határozza meg az *underclass*-t:

1. Tagjai teljesen kiszorultak a munkaerőpiacról (tartós munkanélküliek) vagy soha nem is voltak vele kapcsolatban (képzetlenek); a deviáns viselkedés és a bűnözés felülreprezentált; a családok megélhetése a jóléti juttatásoktól függ.

2. Térben jól behatárolható közösség.

Amikor a makroszintű okokat keresi, alapvetően a myrdali elméletet használja kiegészítve saját kutatási eredményeivel. A chicagói fekete gettót vizsgálva arra jutott, hogy a makrofolyamatok hatása (ipar kitelepülése, munkaképes fekete középosztály elköltözése, iskolák megszűnése) okozta az *underclass* kialakulását. Ez az „exodus” (Wilson, 2006: 107) a gettók végletes leszakadásának valós oka, hiszen azok, akik ott ragadtak, elvesztettek minden lehetőséget a többségi normákkal való interakcióra.⁹

Szelényi és Ladányi (2003) állítása szerint az *underclass* kifejezés csakis specifikus

⁹ Wilson elismeri a rasszizmus és a diszkrimináció fontosságát a gettók létrejöttében, de az anyagi és értékrendbeli összeomlást gazdasági tényezőkkel magyarázza.

történelmi és társadalmi viszonyok között használható. Olyan kategória, amely a társadalmi, gazdasági kirekesztés különleges esetére vonatkozik. A fogalmi meghatározásuk szerinti fő generáló tényező a *dezindusztrializációból* a piacgazdaságba való átmenet. Nem gondolják, hogy a szegénység kultúrája miatt alakulna ki az *underclass*, de olyan tényezőnek tartják azt, amely hozzájárulhat a deprivált helyzet konzerválásához. Nézetük szerint nincs egységes szegénykultúra, hanem szegénykultúrák vannak. A szegregátumok földrajzilag és etnikailag elkülönülnek,¹⁰ de ez nem determinálja a közösség etnikai homogenitását, hiszen elméletükben a közösség etnikuma sok esetben társadalmilag konstruált. Amikor dolgozatomban az *underclass* fiataljairól beszélek, Szelényi és Ladányi elméleti keretét használom, mivel az a lehető legteljesebb módon lefedi, és segít értelmezni az általam vizsgált csoport sajátosságait.

2.1 Az erőszak szerepe

Még nem sok szó esett az *underclass* meghatározó mindennapi létélményekről, azokról az „íratlan szabályokról”, melyek sok esetben kijelölik az emberek státuszát a közösségben, ezért ebben a fejezetben különböző országok és városok esetein keresztül illusztrálom az *underclass*ra jellemző élethelyzetek sajátosságait.

Oscar Lewis (1968) komoly figyelmet fordított a szegénykultúra azon elemeire, amelyek az erőszakhoz és a maszkulinitáshoz kötődnek. A *Sánchez gyermekeiben* több helyütt beszél az erőszak mint rendező elv fontosságáról, státuszteremtő szerepéről. Arról, hogy a „környéken”¹¹ aszerint ítélték meg az ember értékét, mennyire tud egy-egy konfliktusos helyzetben „talpon maradni”. Az erőszakközpontú életmód a férfiak körében megjelenik Wilsonnál is (2006), aki a chicagói kutatása során feljegyezte, hogy a szülők arra tanították gyerekeiket, hogy kerüljék a szemkontaktust az idegenekkel, azonban ha összecsapásra kerül sor, ne szoruljanak defenzív pozícióba. Míg egy ilyen norma teljesen irracionális egy középosztálybeli miliőben, ahol nagy eséllyel elzárja az utat a produktívnak tartott élethez, addig az *underclass* társadalmi közegében egy racionális cselekvő számára gyakran ez az optimális választás.

Ambrus (2000) egy olyan, a telepi emberek körében jól megfigyelhető kisebbségi attitűdből táplálkozó, frusztrációból fakadó kohéziós erőről ír, amely nagyfokú agresszióként

¹⁰ Mind Wilson (2006), mind Murray (1996) elveti a tételt, miszerint ez csak az etnikumok problémája lenne, Auletta pedig ír fehér *underclass*ról is. (Spéder, 2002).

¹¹ Az USA-ban a szegregátumban élő fekete fiatalok következetesen „hood”-nak hívják a gettót vagy a környéket, ahol élnek. Dolgozatomban én a „környék” kifejezést használom, amikor erről beszélek.

jelentkezik¹² a külső ellenséggel¹³ szemben. A telepi fiatalok kortárscsoportjaiban erős a dominancia-harc, amit a környezet támogat; a vezéregyeniségeket a telep „kiemeli” és bátorítja. Rácz József (1998) ugyanerre az eredményre jutott: a presztízst a férfiasság, az erő, az életkor és a verbális készség adja. Az erőszak kiemelt fontosságú. A lakótelepen töltött 122 vizsgált napból 17 alkalommal fordult elő a vizsgált alanyok által elkövetett személyek elleni csoportos erőszak (Rácz, 1998: 120). A Paul Willis (2000) által vizsgált csoportnál a legfontosabb értékek a következők voltak: férfias gőg, teátrális hivalkodás, csoportszolidaritás, nagy szubkulturális próbatétel. A vezérek között a verekezésben mutatott képességek alapján dőlt el a dominancia-sorrend. Hasonló „osztályozási-mechanizmusról” ír Anóka Eszter is szociográfiájában: *“Azután akarva akaratlanul megtanultam ütni. Ütni, káromkodni, kiabálni. A hatalmat, a függetlenséget, a szabadságot csak így lehetett kivívni, s ha valaki nem tanult bele a verekezésbe – mint például a húgom –, az mindenkinek prédája lett.”* (Anóka, 1981: 288).

Gary Schwartz (1987) háromféle utcai attitűdöt különböztet meg a tisztelet kivívása és az erőszakos cselekmények felvállalása szempontjából. A „jóhír”¹⁴ megőrzése érdekében lehet valaki imidzs-fenntartó (folyamatosan konfrontálódik, ha úgy érzi, valaki megkérdőjelezi rátermettségét), védelmező (csak a közvetlen támadásra reagál), és van olyan is, aki megpróbál kimaradni a státuszharcból.¹⁵ Az agresszió azonban nem csak az ellenfél ellen irányulhat és nem csak fizikai formát ölthet. A verbális agresszió ugyanúgy kijelöli a pozícióját mindenkinek a közösségben, mint az ökológia. A másik szóbeli sértegetéséhez legalább annyi „tehetség” kell, mint a test-test elleni küzdelemhez; az elhárításhoz és visszatámadáshoz pedig még több. *“Az elmésség lelke a megalázás, a gyengeségek felkutatása.”* (Willis, 2000: 60)

2.2 Család, iskola

A család kiemelten fontos, ennek szerkezetét jelentősen befolyásolja az *underclass*-lét sajátos dinamikája, ezért nukleáris családok gyakorlatilag nem léteznek, a destabilizáció folyamatos.

¹² A „cigányok összetartanak” állítás visszatérő toposz a többségi társadalomban, holott ez nem az etnikus kultúrából ered. Illyés (1991) írja a Puszták népében, hogy az ozorai búcsúkon, ahol találkoztak a különböző csoportok, gyakori volt a verekezés. *„Misét hallgattak, összegyűltek, és rövid bemutatkozás után agyonverték egymást.”* (Illyés, 1991: 120) Bár Ambrus írásában nem említi, hogy konkrétan egy cigány közösségről írna, mégis úgy gondoltam, hogy fontos megemlíteni ezt a fenti sztereotípiát egyik lehetséges cáfolataként.

¹³ Rendkívül alacsony a tolerancia-küszöb. Gyakorlatilag bárki lehet ellenség, aki „nem olyan, mint ők”. (Rácz, 1998)

¹⁴ A „jóhír” a „rep” általam történő fordítása, ami a reputation kifejezés amerikai gettóban használt szleng változata.

¹⁵ Eredetiben: image promoter, image defender, rep avoider.

Az apa – amennyiben együtt él a családdal – a megélhetés feltételeinek megteremtése miatt a nap nagy részében nincs otthon, így a nevelés és a házimunka a nőkre hárul, noha gyakran ők is valamilyen keresőtevékenységet folytatnak, így végső soron a „környék”, a telep neveli a gyerekeket, ezért gyakran fontosabb is a telepi közvélemény, mint a családi norma (Ambrus, 2000). Még ha a család meg is tudja tartani értékátörökítő szerepét¹⁶ ebben a súlyosan deprivált környezetben, a kortárs csoportok hatása akkor is átveheti ezt a szerepet a gyerek életében. (Show-Mckay, 2001) A nők pozíciója a szubkultúrában marginális. Külön választják azokat a lányokat, akikkel csak szexuális aktust létesítenek, valamint azokat, akik „barátnő” státuszba kerülnek. Az előbbiekkal nyilvánosan nem mutatkoznak, ezzel szemben a barátnőt idealizálják. Nála elképzelhetetlennek tartják a promiszkuitást, mivel az anyával azonos pozícióba kerülhet, akinek szerepét, illetve személyét kiemelkedő tisztelet övezi (Willis, 2000).

Az iskola különleges helyszín. Míg a többségi társadalom ezen intézménytől azt várja, hogy olyan készségekkel gazdagítsa a diákot, melyek a mindennapi életben segíthetik őt az érdekérvényesítésben, önmegvalósításban, addig az *underclass*beli fiatal számára egészen mást jelent. A tanári autoritást az agresszív, fizikai inzultusokkal telített kompetitív környezetből érkező fiatalok gyakran kihívásként értelmezik. Reakciójukat ennek fényében kell értelmezni. A saját osztályozási rendszerük alapján pozicionálják őt, s a tanárral szembeni verbális vagy fizikai agresszió azt hivatott ellenőrizni, hogy mennyire jogos a tanár részéről az autoritás birtoklása. Ha a fiatalok számára adekvát módon válaszol, akkor hiteles, ellenkező esetben viszont szimbolikusan megfosztják pozíciójától. (Willis, 2000)

Az iskolai tapasztalat a legtöbb esetben nem képes felülmúlni azt az élményanyagot, ami a gyereket a nap fennmaradó részében éri otthon és az utcán. Egy teljesen idegen világ látszólag haszontalan információit akarják átadni neki a tanárok. *“Az iskola itt másodlagos dolognak számított. Hiszen ha intő miatt megverték minket, akkor sem az intő miatt vertek meg, tanulni itt nem volt ambíció, hanem takarítani, felmosni, begyűjtani, szajrézni stb., vagyis az elviselhetetlen létet elviselhetővé tenni”* (Anóka, 1981: 294).

A tanárok sok esetben nem ismerik, nem is akarják megismerni tanítványaik nézőpontját, arról nem beszélve, hogy az iskola egyesek számára ugyanolyan veszélyes hely lehet, mint az utca: *„az a késes iskola”, „nem törődnek ott velünk.”* (Tábori, 2009: 170). Az erőszak nem marad a „kapukon kívül”, a házirendben foglaltak nem írják felül azokat az íratlan normákat, amelyek a fiatalok számára az életet szervezik.

¹⁶ Értéken itt a „lecsúszás” előtt még közös, a többségi társadalom által elfogadott értékeket értem.

“Sokszor megverték. Én innen leginkább arra emlékszem, hogy a szünetekben állok a folyosón a tanári mellett. Hogy meg ne verjenek. És az volt a legborzasztóbb, hogy nem lehetett bemenni a vécébe. Lefoglalták. A srácok ott cigiztek. Alkoholoztak. Sokszor füveztek is. Oda csak úgy lehetett bemenni, ha az ember cigizik meg iszik. Én nem cigiztem, nem ittam. Füvezni se füveztem. Ha bemegyek, megvernek. Ha az osztályban maradok, akkor is megvernek. [...]

- Mit jelent az, hogy késes iskola?

- Hát, ha nem adod oda a kajádat, akkor a nyomaték kedvéért előveszik a kést.”

(Tábori, 2009: 173)

Az eddig leírtakban bemutatam néhány olyan momentumot, amely a *szegénynegyed-mentalitás* (Rácz, 1998) kialakulásában jelentős szerepet játszhat. Nem tértem ki a szerhasználatra, az alkoholizmusra, gyógyszerfüggőségre, illetve a bűnözésre. Az *underclass* fiataljai körében meglévő *deprivációs-spirál*¹⁷ (Zombori, 1997) meglétét az eddig felsoroltak is bizonyítják. Témám szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy az ezek következményeként kialakuló önpusztítás, önsorsrontás, elkeseredés, lemondás, reménytelenség, kiúttalanság, jövőnélküliség, a viktimizáció és a kiszolgáltatottság érzése megtörhető-e a sporttal?

3. „Istenek ajándéka, sport! Élet éltető vize!”¹⁸ – Sporttörténeti összefoglaló

Az Európai Sport Charta (2003) definíciója szerint a sport: *„minden olyan fizikai tevékenység, amelynek célja esetenként vagy szervezett formában a fizikai és szellemi erőnlét kifejezése vagy fejlesztése, társadalmi kapcsolatok teremtése, vagy különböző szintű versenyeken eredmények elérése.”*

¹⁷ A megfosztottságból fakadó hátrányos pozíció generációról generációra újratermelődik, szinte teljesen ellehetetlenítve a társadalmi mobilitást.

¹⁸ Pierre De Coubertin: Óda a sporthoz

Külön kell választani a kontinens, illetve Anglia sportkultúrájának¹⁹ fejlődését. Míg a Brit-szigeteken a *gentleman sport*, addig a kontinensen a *filantropizmus*²⁰ által életre hívott új testkép és nevelési elv hódított a XVII. századtól. Angliában fontos rendelkezés volt I. Jakab „*Sport Nyilatkozata*”, melyben engedélyezte a vasárnapi mise utáni sportolást. A nyilatkozat gyakorlatilag megnyitotta az utat a szervezett testedzés előtt. Mint ahogy a név is implicálja, a *gentleman sport*, John Locke általi megfogalmazása szerint az úri rétegek szabadidő eltöltésének fontos része volt (lovaglás, krikett, lövészet), míg a sport „*polgári arca*” (Szegnerné dr. Dancs, 2011: 6.21) a kevésbé költségigényes testmozgási formák felé fordult (ökölvívás, rögbi, birkózás). „*Az ökölvívás a polgári személyiségideál előjogok nélküli érvényesítésének lázában született*” (Josip, 2008: 58).

A kontinensen mindez másképp alakult. A korabeli emberképbe nem illett bele az „önmagáért való” megterhelő fizikai aktivitás. Az arisztokrácián belül dívott ugyan a biliárd, tánc, lövészet gyakorlása, de a társadalom egészére nem volt jellemző olyan mértékű bevonódás, mint amit Angliában tapasztaltak a kortársak. Voltak azonban Franciaországban, akik nem tartották jónak a mozgásszegény életmód kiterjedtségét. Közülük is talán Rousseau volt a legmarkánsabb képviselője az aktív testmozgás propagálásának, külön kiemelve ennek pozitív hatását a gyermekek szellemi és fizikai fejlődésére (Rousseau, 1997). A XIX. században Európában szinte mindenütt meghonosodott az intézményes testnevelés. Differencia azonban továbbra is létezett a megközelítési módok között: Angliában a college sportok,²¹ míg a kontinensen a nemzeti torna-mozgalmak (német, svéd, dán, cseh) váltak mérvadóvá.²²

Megkezdődött az amatőr és a professzionális sport különválása; Angliában megjelentek a fogadóirodák és a sportújságírás. A modern sport talán két legfontosabb pillanata, amikor is 1894-ben a francia Coubertin báró életre hívta a Nemzetközi Olimpiai Mozgalmat és a Nemzetközi Olimpiai Bizottságot, majd 1896-ban megrendezték Athénban az első újkori Olimpiai Játékokat.

¹⁹ Nyilvánvalóan a világ nem szűkül az európai kontinensre, ugyanakkor dolgozatom keretei nem tesznek lehetővé egy globális sporttörténeti kitekintést.

²⁰ A filantropisták a francia és német felvilágosodás eszméinek továbbvivői voltak. Vizsgálták a fizikai aktivitás gyermekekre gyakorolt hatását, a versenyek, versenyzés pszichológiai szerepét.

²¹ Thomas Arnold és Charles Kingsley nevéhez fűződik. Céljuk a főiskolai úri fiatalság „megnevelése volt” a sport és a vallás által. A „keresztény atléta” kinevelése, aki mind fizikumában, mind pedig erkölcsében magasan az átlag felett áll (Josip, 2008).

²² Elsősorban a katonai alkalmazás lehetősége lebegett a szemük előtt. Az új típusú tömeghadereghez jól felkészült katonák kellettek, ám a kiképzési idő irreálisan megnőtt volna, ezért a szigorú tornagyakorlatokkal próbálták lefektetni a fizikum és fegyelem hadműveletek végrehajtásához szükséges elengedhetetlen alapjait egészen fiatal korban. Friedrich Ludwig Jahn, a német tornairányzat kialakítója, részt vett a Napóleon elleni harcra szervezett szabadcsapatok kiképzésében a „Népek csatája” előtti években.

A XX. század közepére a sport szerepe átalakult. A szigorú, német típusú tornaelemek vegyültek a játékosabb angol gyakorlatokkal, ezáltal jobban idomulva az újonnan megfogalmazott célhoz, mely szerint az iskolai testnevelésnek az urbánus környezetben „eltunyult” ifjúság mozgásszegény életmódjának kompenzációját kell szolgálnia. A teljesítménysport – mind az amatőr, mind a profi – a kommunikációs eszközök fejlődésével magasabb szintre emelkedett: a sport mint tömegélmény átlépte a határokat, beszivárgott a mindennapokba. Az 1936-os berlini olimpia, Joe Louis és Max Schmeling 1938-as összecsapása új korszakot nyitott a sport globalizálódásával és átpolitizáltságával.²³

A második világháborút követően a kétpólusú világrendszer hidegháborús ellentété rányomta bélyegét a sportrendezvényekre, olimpiákra; a versenypályák ideológiai harcok színterei is lettek egyben.²⁴ Ennek ellenére elmondható, hogy a sport az 1945 és 1990 közötti időszakban vált olyan multikulturális, globális tevékenységgé, amilyennek ma ismerjük: a sportszergyártók, a sztárok, a „végtelen profit,” az emberfeletti sikerek és bukások mediatizált világává (Szegterné dr. Dancs, 2008).

4. Sport, társadalom, pszichológia

A sporttal kapcsolatos közbeszédben gyakran tetten érhető egyfajta csodavárás. Mintha a sport önmagában olyan tevékenység lenne, amely egyszerre képes a fizikai teljesítőképesség kitágítására és a pozitív értékek, a „tisztá jellem” kialakítására; segíti a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését, a kisebbségek integrációját.

Stan Isaacs (idézi: Charnofsky, 1974: 144) amerikai sportújságíró nyilatkozta: *„A tehetséggel szemben elhomályosul a faji megkülönböztetés. Bár az előítéletek még nem tűntek el teljesen a sportokból, a sport a demokrácia gyakorlásában messze a nemzet előtt jár.”*²⁵ A politikai aktorok nyilatkozatait is gyakorta áthatja a szervezett keretek között zajló testedzésbe vetett hit. A Váci Strand és Uszoda új tetőszerkezetének átadásakor Simicskó István sportért

²³ 1925-ben rendezték meg az I. Nemzetközi Munkásolimpiát (Világspartakiád). A náci Németország és a Berlinben megrendezett olimpia elleni tiltakozásul szervezték meg 1934-ben az Antifasiszta Sporttalálkozót (Szegterné dr. Dancs, 2011: 6.28).

²⁴ Bejárták a világot az 1956-os melbourne-i „véres” szovjet-magyar vízilabdameccs képei, amelyeken a sérült magyar vízilabdázó, Zádor Ervin látható, analógiájaként az egy hónappal azelőtt eltiport magyar szabadságharcnak (SportGéza, 2012).

²⁵ Úgy tűnik, ezt az optimizmust nem igazolta a történelem, legalábbis Európában biztosan nem. Egy 2010-es európai uniós jelentés felhívja a figyelmet a rasszista, antiszemita, cigányellenes tendenciák aggasztóan magas számára a szurkolói közösségekben, valamint a faji alapú diszkriminációra a sportban. Külön kiemelve a labdarúgást mint a fent leírt jelenségek egyik epicentrumát (European Union Agency for Fundamental Rights, 2010).

felelős államtitkár hangsúlyozta, hogy a sport olyan stratégiai ágazat,²⁶ mely segíti az integrációt, csökkenti az egyenlőtlenségeket, növeli az önbecsülést és a közösségi felelősségvállalást (Fidesz.hu, 2013). A modern sportszociológia és sportpszichológia azonban vitatja, illetve árnyalja ezt a pozitív képet. Szakdolgozatom következő fejezeteiben a témám szempontjából releváns elméletek, illetve kutatási eredmények bemutatásával rámutatok a sport mint „társadalmi tér” (Bourdieu, 1978: 17) komplikáltságára.

4.1 Társadalom

A sport társadalmi alrendszer²⁷ (Földesiné Szabó et al, 2010), nem vonhatja ki magát a társadalmi strukturális hatások alól. Ha a társadalom jelentős részében megtalálható az előítéletes gondolkodásmód, a diszkrimináció, ha a társadalmi mobilitási csatornák zártak, vagy épp ellenkezőleg, a társadalom nyitott, meritokratikus alapokon nyugvó elvek mentén szerveződik, akkor az megjelenik a sportban is. A sport nem lehet az az idealizált világ, ahol mindezek megszűnnek, illetve jelentőségük csökken. *„A sport, mint minden társadalmi produktum, magán hordozza a nemzetek kulturális tradícióinak sajátosságait”* (Perényi, 2012: 229).

A társadalomban meglévő egyenlőtlenségek csökkentésével, az egyén, illetve a marginalizálódott közösség kompetenciájának sport általi növekedési lehetőségeivel kapcsolatos vélemények erősen megoszlanak a diskurzív térben. Nádori László (1995) azt állítja, hogy ha a fiatalokban meglévő biológiai szükséglet a mozgásra való tudatos testneveléssel mozgásigénnyé válik, akkor a társadalmi különbségek ellenére is jobb eséllyel indul egy alacsonyabb sorban lévő egyén a javakért folytatott küzdelemben. John W. Loy szerint (1974) a sport nyújtotta kitörési lehetőség a „deklasszált létből” egy túlmisztifikált toposz, amellyel az amerikai társadalom erősen individualizáló kultúrája²⁸ legitimálja társadalmi berendezkedését. Az egyént teszi felelőssé saját sorsának irányításáért, és felmutatja a lehetőséget, hogy bármit elérhet, ha azért keményen megküzd. Az ilyen

²⁶ A sportra fordítható állami támogatások növekedtek, ám a „tőkeinjekciónak” az elsődleges célja a magyar versenysport nemzetközi eredményeinek növelése volt, míg a szabadidő- és tömegsport nem kapott nagyobb pénzügyi hozzájárulást (Perényi, 2012). Ez alól kivételt képez a labdarúgás: az MLSZ honlapja szerint a 2010/11 és 2013/14 közötti időszakban 126 000-ről 190 000-re nőtt a futballozók száma. Néma diszkrépancia az adatokban, hogy a személyes tájékoztatás során 164 063 igazolással rendelkező játékosról számoltak be.

²⁷ Ezzel a kijelentéssel nem mindenki ért egyet. Jelentős azon szociológusok száma, akik a sportot egyfajta „hallucinációnak”, „nem valós” társadalmi jelenségnek, a „népek ópiumának tekintik”, az élet problémáihoz való nem realisztikus alkalmazkodásnak. Ebből kifolyólag a sportszociológia a pária helyzetű szociológiai aldiszciplínák közé tartozik (Dunning, 1974).

²⁸ Az amerikai társadalom Robin Williams által használt értékskála szerinti első három helyezettje: teljesítmény és siker; aktivitás és munka; erkölcsi mérce. (Leonard, 1988: 59)

„kulturális ikongyártás”²⁹ olyan példaképeket állít, akiknek sikerült, akik erősek voltak és harcoltak, szemben azokkal, akik a gyengeségükből fakadóan elbuktak. Így a sikertelenség nem a rendszer hibája, hanem mindig az egyéné.

Hasonló konfliktuselméletet állított fel Harry Edwards 1973-ban (idézi: Carrington, 1986: 5), annyi különbséggel, hogy etnikai színezettel toldotta meg koncepcióját, amikor körülírta azt a csoportot, amely az „illúziógyár” veszteseként kerül ki a versenyből. Szerinte a haszonélvező egyértelműen a fehérek által üzemeltetett intézményi, gazdasági és kulturális struktúra, amely a hatalmi pozíciók közelébe nem enged színes bőriűeket. A sportot hamisan olyan mobilitási csatornaként tüntetik fel az alacsonyabb sorban élő, etnikailag elkülönülő kisebbség számára, amely egy-egy kiemelkedő teljesítményű atléta példájára hivatkozva azt a képet erősíti a „lent” lévőkben, hogy a jobb élet felé a sporton keresztül vezet az út. Edwards szerint valójában arról van szó, hogy így tartják távol őket olyan, akár hatalmi pozícióba is konvertálható kulturális tőke megszerzésétől, amely a tanulás útján válna hozzáférhetővé, amivel valóban segíthetnék közösségük felemelkedését. Ugyanakkor Charnofsky 1969-ben végzett kutatása³⁰ arra az eredményre jutott, hogy a profi baseball játékosok pályája során „iskolai végzettsége eltolódik a főiskolai, egyetemi képzettség felé” (Charnofsky, 1974: 147), elősegítve ezzel a hasznos kulturális tőke birtoklását, ami ellentmond az Edwards által feltételezett sporthatásnak.

Földesiné Szabó (2010) hangsúlyozza a sport lehetséges pozitív hatásait a társadalmi és az egyéni egyenlőtlenség leküzdésében, ugyanakkor rávilágít árnyoldalára is. Azt állítja, hogy a sport az önmegvalósítás, de az önpusztítás terepévé is válhat; építheti vagy rombolhatja a jellemet; integrálhat, de szembe is fordíthat csoportokat egymással;³¹ levezetheti a feszültséget, de kollektív rombolásra is sarkallhat; a hazaszeretet, de a gyűlölködő nacionalizmus megjelenítője is lehet; funkcionálhat mobilitási csatornaként, ugyanakkor a társadalmi előnyt halmozott előnnyé, a hátrányt pedig halmozott hátránnyá

²⁹ Ebben abszolút partnerként tekinthetünk az „Álomgyár” filmjeire, és a kortárs populáris kultúra hasonló termékeire.

³⁰ 19-37 év közötti férfiak. Etnikai alcsoportok: 79,5% fehér, 12,3% fekete, 8,2% latin-amerikai. A játékosok mindössze 3%-ának nem sikerült befejezni a középiskolát és 50%-uk járt végzett legalább egy szemeszttert valamilyen felsőoktatási intézményben.

³¹ 1990. május 13-án, nem sokkal azután játszották a Crvena Zvezda (szerb) – Dinamo Zagreb (horvát) örökrangadót a zágrábi Maksimir stadionban, hogy a Franjo Tudjman radikális jobboldali politikus által vezetett HDZ (Horvát Demokratikus Közösség) 365 helyből 205-öt megszerzett a horvát parlamentben, és egyre erősebbek lettek a horvát szeparatista hangok a jugoszláv államszövetséggel szemben. A futballmeccs súlyos zavargásba torkollott, amelyben 59 néző és 79 rendőr sérült meg. „Az összecsapás meghaladta a szokásos futballrivalizálás kereteit, és előrevetítette az egész országon átcsapó káosz, destrukció és gyűlölködés képeit” (Silber-Little, 1996: 121)

alakíthatja. Loy (1974) nehezményezi, hogy a sport által generált társadalmi mobilitással³² kapcsolatos szociológiai diskurzus gyakran megmarad a találgatások szintjén, és nem párosul pontos empíriával.³³ Szerinte a sport társadalmi mobilitási mechanizmusai a következőképpen épülnek fel: 1. A gyermekkori sporttevékenység segíti a fizikum fejlesztését, ami lehetőséget teremt a profi sportba való belépésre; 2. közvetlenül³⁴ vagy közvetve³⁵ előmozdíthatja a tanulmányi eredményeket. 3. „Pártfogás”: pénzügyi támogató megléte; népszerű sportolóként megismerkedhet magasabb státuszú partnerrel, és a párkapcsolat révén akár társadalmi osztályt is válthat. 4. Olyan (vezetői) képességek elsajátítása, amelyek segítenek a „civil” életben.

Számos kutató jutott arra az eredményre, hogy a sport általi társadalmi mobilitás nem eredményez tartós, mélyreható pozitív változást az egyén életében, és nem feltétlenül jár együtt felfelé irányuló mozgással. Loy (1974: 220) Lüschen németországi fiatalokkal végzett kutatását idézi, ahol a sportolók 14%-a felfelé volt mobilis, ugyanakkor 7%-uk lefelé. A szintén Loy által idézett Weinbert-Aron kutatás (1974: 220) eredményei szerint a fekete ökölvívók bár „mélyről” indulnak és „magas” pozícióba jutnak, a gazdasági előnyt nem tudják megtartani. Profi pályafutásuk lezárulta után visszazuhannak a kiinduló, vagy még annál is rosszabb státuszba.

A sportolás igénye nem velünk született, hanem egy szocializációs minta követésének eredménye. A sportszocializáció, melynek során az egyén elsajátítja a megfelelő mozgást, megismeri a mozgás örömét, a sporttal kapcsolatos szerepeket, normákat, hagyományokat, nagyban függ a családi értékektől (Földesiné Szabó et al, 2010). Ha elfogadjuk a Maslow-i szükségletpiramist (Taskó, 2014) – ahol a sporttevékenység a csúcson helyezkedik el – nehezen elképzelhető, hogy Magyarországon az *underclass*-hoz tartozó fiatalok körében ugyanannyi esély lenne a szervezett keretek között végzett sporttevékenységre, mint a nagyobb kulturális és gazdasági tőkével rendelkező kortársaiknak.³⁶ Vizsgálatok bizonyítják,

³² Loy szerint nem mindegy hogy vertikális vagy horizontális mobilitásról beszélünk; fontos a távolság (kék gallérosból fehér galléros, de azon belül meddig jut?); a státusz-, munkahely- és presztízs váltás; az elemzés alá vont egység (egyén, család, közösség?); a státusz objektív és szubjektív szintje; a mögöttes társadalmi mechanizmusok.

³³ Azt gondolom, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy ez egy 1974-ben született írás. Azóta javult a helyzet.

³⁴ Különböző sportösztöndíjakkal

³⁵ A sporttársak elvárásaihoz, másfajta társadalmi normáknak való megfelelési kényszerhez igazodva.

³⁶ Az alsó jövedelmi ötédben élő gyermekek közül minden ötödik nélkülözi a húst és a halat a napi étkezésben, míg a zöldség-gyümölcs fogyasztás hiánya az átlag magyar gyermekes családok 15%-nál mindennapos. Ahol a háztartásfő munkanélküli, ott a gyerekek 24,3%-a se húst, se gyümölcsöt nem tud naponta enni. (KSH, 2010: 7) Azt evidenciaként kezelem, hogy a megfelelő táplálék hiányában az „egyéb” szükségletek kielégítése sem lehetséges, és bár a KSH-felmérés alapján nem tudom meghatározni pontosan az *underclass*ba tartozó családok

hogy szemben az EU átlaggal, amely szerint a lakosság 40%-a végez legalább heti egy alkalommal valamilyen edzést, a magyar lakosság mindössze 23%-a mozog rendszeresen. Ezen belül is aggasztó a társadalom legsós rétegeiben elhelyezkedők sporthoz fűződő viszonya: csak 18% végez valamilyen rendszeres testmozgást (Perényi, 2013: 241). A fenti okfejtésből levonható a konklúzió: az hogy az egyén milyen sportot választ, hogy sportol-e egyáltalán, legalább annyira determinált társadalmilag, mint az osztályhelyzetből fakadó bizonyos pozícióktól, javaktól való megfosztottság. Így akár triviálisnak is tűnhet arra következtetésre jutni, hogy a drága, nehezen beszerezhető eszközigénnyel rendelkező sportágakat a magasabb társadalmú státuszú családok gyerekei választják, míg ennek ellenkezőjét az alacsonyabb pozícióban lévők, azonban e gondolatmenet a jelenség mélyebb rétegeire irányítja rá a figyelmet.

Földesiné Szabó idézi Roland Renson elméletét (2010: 46), aki szerint a sportágakat különböző státusszimbólumok jellemzik, melyek szimbolikája jelképesen visszatükrözi az azt választó egyénnek a társadalomban betöltött pozícióját, illetve céljait, lehetőségeit. Renson szerint a felső-középosztály tagjai olyan sportágat választanak, ahol jelen van a dominanciának egy megfogható instrumentuma (ütők, botok), a középosztály olyan sportokban felülreprezentált, ahol van háló, labda, cél(!), míg az alsó rétegek a test-test elleni küzdelmet preferálják (birkózás, ökölvívás, futball).

Yiannakis (Földesiné Szabó et al. 2010: 46), amerikai egyetemistákat vizsgálva próbált meg adatokat gyűjteni a sportágválasztás és a társadalmi státusz–vagyon helyzet relációjában. Eredményei alapján arra jutott, hogy minél magasabb volt a vizsgált egyetemista társadalmi státusza, annál exkluzívabb³⁷ sportágat választott. Hasonló eredményre jutott a Velencei és munkatársai (2008) által végzett kutatás is. Rendelkezésükre állt egy 1976-ban a KSI-ben³⁸ végzett, széleskörű kutatás publikációja, amely az ott sportoló gyermekek családjainak társadalmi és vagyoni helyzetét vizsgálta. A kutatást 2007-ben megismételték a KSH égisze alatt, majd az eredményeket összehasonlították. Mind 1976-ban, mind pedig 2007-ben az átlagosnál magasabb volt a KSI-ben sportoló gyermekek szüleinek iskolai végzettsége; 1976 és 2007 között 9%-kal nőtt a szellemi foglalkozásúak száma az összlakosság, míg 26%-kal a sportolók szüleinek körében. (Velencei et al. 2008: 27)

jövedelmi helyzetét (nem is csak jövedelmi kérdés), feltételezem, hogy hasonló problémákkal küzdenek, és hogy a legsós jövedelmi kategóriába sorolódnak.

³⁷ Az exkluzivitás fokmérő: Minél kevesebb testkontakt, a részvétel magas költségigénye, a szabályrendszer szűkkörű ismertsége.

³⁸ A KSI-t (Központi Sportiskola) 1963-ban alapították. A hazai sport utánpótlás nevelésében azóta is kiemelt szerepet játszik. A kezdeti hét sportszakosztály napjainkra, tizenkettőre bővült. (sportolj.hu)

Budapesten átlagosan a lakosság 50%-a rendelkezett 2007-ben személygépkocsival, ugyanez a vizsgált szülőknél 82%. A saját tulajdonban lévő, lakáscélú ingatlan tekintetében 1976-ban nem volt különösebb eltérés az átlag és a KSI-ben sportoló gyermekek szülei között.³⁹ Azonban 2007-ben már kiugró különbségeket mértek: egy budapesti gyermekre átlagosan 21m²-nyi terület jutott, míg a KSI-ben sportoló társára 25 m². Ez 20%-os differenciát jelent⁴⁰. A KSI-ben – megerősítve Yiannakis vizsgálatát – létrejöttek gazdasági háttérükben homogén sportolói közösségek, amelyek sportágak szerint elkülönültek egymástól. Az „elit szakosztályokban” magas társadalmi státuszú gyerekek alkotják az edzésre járók csoportját (kajak-kenu, atlétika, vízilabda); míg az alacsonyabb pozíciójúak többnyire az ökölvívást, kerékpározást, tornát választják. Aszerint is differenciálódott a sportágválasztás, hogy ki milyen tőkejavakkal rendelkezett: csak tudástőke (atlétika, sportlövészet); tudás- és anyagi tőke (öttusa, vízilabda) (Velencei et al., 2008: 28).

4.2 Sportpszichológia

Széles körben terjesztett elképzelés, hogy a sport pozitívan hat a személyiségfejlődésre. Aki sportol, „jó ember” lesz. Olyan „morális iránytű”, amely utat mutathat a felnövekvő generációknak, és példaértékű lehet mindenki számára. A kutatók ugyanúgy, mint a sport „egyenlősítő” szerepével kapcsolatban, itt sem osztják teljes mértékben ezt a véleményt.

A gondolat, hogy „hasznosabb, jobb ember” hozható létre a sport által, jelentősen megváltozott napjainkra. Abban továbbra is nagy az egyetértés, hogy vannak pozitív hozadécai a rendszeres testmozgásnak, de ebben a tekintetben megszűnt a sport idealizáltsága (Gombocz, 2008). Pozitív élettani hatása vitán felül áll, és abban közmegegyezés van, hogy a testmozgás mind a test, mind a szellem számára jótékony hatású. *„Az emberi test fizikai és pszichikai funkcióival egyetemben osztatlan egész. Ebből következik, hogy a testnevelés előnyös feltételt teremt a szellemi fogékonysághoz, növelheti a tanulási kapacitást”* (Nádori, 1995: 103)

Pikó és Keresztes (2007) 2004-ben a dél-alföldi régióban 14–21 éves fiatalok körében vizsgálta, milyen hatással van a sporttevékenység az értékorientációkra, a pszichoszociális egészségre.⁴¹ Kutatásuk eredményei szerint az aktívan sportolók között kevesebb a

³⁹ A szerzők ezt az államszocializmus alatti ingatlanpiacon meglévő állami monopóliummal magyarázzák. Egyszerűen nem volt lehetőség a tőke nagyarányú, ingatlanba történő befektetésére. Az ingatlanok értéke és típusa jóval homogénebb képet mutatott, mint napjainkban.

⁴⁰ Csak az összehasonlítás miatt: a Dzsumbujban 30 m²-es lakások épültek, ahol gyakran 8-10 ember élt együtt.

⁴¹ A pszichoszociális egészséget az alábbi mutatókkal mérték: egészségi, edzettségi állapot önminősítése; pszichoszomatikus tünetek gyakorisága; étellel való elégedettség; depresszív tünetek gyakorisága.

depressziós, nagyobb az öndeterminációba vetett hit, erősebb a kötődés az immateriális javakhoz, kevésbé fontosak a külsődleges értékek, mint nem sportoló kortársaik körében. Ezzel szemben a belső értékekkel nem volt szignifikáns kapcsolatban a sporttevékenység, vagyis a kutatók arra jutottak, hogy a sport önmagában nem fejleszti a személyiséget.

Hasonló eredménnyel zárult a Leonard (1988: 128) által idézett Mantel és Vender Velden kutatása. Egy legalább két éve, szervezett keretek között sportoló csoportot hasonlítottak össze egy olyan kontroll-csoporttal, amelynek tagjai egyáltalán nem sportoltak. Vizsgálták az értékorientációt illető különbségeket, a becsületesség értékelésében megmutatkozó különbséget. A rendszeresen sportoló fiataloknak mindössze 47%-a jelölte a becsületességet kiemelten fontosnak, míg a kontroll-csoportban ez az arány 67% volt. Úgy tűnik, hogy a kompetitív környezet önmagában nem segíti elő, hogy a sportoló átvegye azokat az értékeket és kialakítsa magában azokat a jellemvonásokat, amelyeket társadalmuk pozitívnak, illetve követendőnek tart.

Tovább árnyalja az eddig felvázoltakat a Pintérné Gazdag Anett és Nagykáldi Csaba (2008) által végzett longitudinális kutatás, melyben egy 34 fős (30 fiú, 4 lány) aikidót gyakorló csoportot vizsgáltak 2 éven keresztül, kérdőíves lekérdezéssel. Az aikidókák mindegyikénél pozitív jellemfejlődésről számoltak be, olyan értékek interiorizálásáról, illetve a meglévők megerősödéséről, melyek a civil és a sportolói életükben egyaránt hasznukra válnak. A kognitív szorongás minden vizsgált alanyánál csökkent, ezzel ellentétben az önhatékonyság, illetve a sportönbizalom nőtt a kérdéses időintervallumban (Pintérné Gazdag – Nagykáldi, 2008: 17). A kutatók ezt a pozitív változást az aikido sajátos módszereinek és szellemiségének⁴² tulajdonítják, ugyanis ebben a harcművészetben nem az ellenfél, hanem a sportoló önmaga felett aratott győzelmen van a hangsúly.

A sport lélektani hatásait elemezve nem kerülhetjük meg azt a jelenséget, amikor a profi sportoló elhagyja a „szakmát”, és az esetek egy jelentős százalékában még fiatalon, fizikailag és szellemileg aktívan, jó kondícióval lép be a civil életbe. Talán ez a visszailleszkedés az egyik legnagyobb kihívás. A kompetitív környezet nem feltétlenül ruházza fel a sportolót olyan képességekkel, melyek segíthetnek a krízis megoldásában. A verseny során leküzdött akadály által generált sikerélmény emléke nem mindig elég ahhoz, hogy az egykori sportoló rá építve meg tudja oldani életvezetési problémáit.

Oglivio és Tutko (Leonard, 1988: 129) japán és mexikói olimpikeket vizsgált,

⁴² Az aikido szó jelentése: **ai**: találkozás, harmónia, érintkezés, egyesülés, egyesítés; **ki**: energia, erő, rezgés, életesszencia, a mindent átható éltető erő; **do**: szellemi út (aikodo.hu).

akikről kiderült, hogy sok esetben a kiemelkedő fizikai teljesítményükkel palástolták szorongásukat, önbizalomhiányukat és önértékelési zavarait. Esetükben jóval nagyobb volt a kockázata annak, hogy az aktív, sikeres sportkarrierjük elmúltával „diszfunkcionálisan” működnek a „civil” életben, és komoly életvezetési problémáik lesznek. Mihovilovic (1974) jugoszláv labdarúgókat vizsgált, hogy milyen lehetőségeik voltak a visszavonulás után, illetve milyen pszichoszociális hatása volt a csapatból való kiválásuknak a személyiségükre nézve. A sportpályafutása után a sportoló sok esetben izolálódott, szociális kapcsolatai beszűkültek; ha képzetlen volt, nem talált megfelelő munkát. Nőtt az alkoholfogyasztás és a dohányzás is körükben.

Az eddig felvázoltak jól tükrözik, hogy a Coubertin-i sporteszmény, amely a sportnak valamiféle éteri, idealisztikus jelentőséget tulajdonít, nem találkozik a realitással. A sport nem feltétlenül segít a hátrányok leküzdésében, sok esetben inkább konzerválja azokat, és a jellemformáló ereje korántsem akkora, mint ahogy az a köztudatban él. Ugyanakkor kétségtelenül vannak pozitív fiziológiai és pszichés hatásai, és bizonyos esetekben funkcionálhat társadalmi mobilitási csatornaként. Az eddig áttekintett, elemzett anyagok alapján makroszintű, átfogó következtetéseket nem lehet egyértelműen levonni, már csak azért sem, mert a teljesítménysport amatőr és profi ágát meg kell különböztetni a szabadidős sporttevékenységtől. Erre a differenciálásra itt nincs lehetőség, és ez szigorúan véve nem is témája dolgozatomnak.

Az idézett kutatások eredményeinek nagy része nem reprezentatív mintából született. Ugyanakkor a földrajzilag és időben is eltérő, különböző sportágak gyakorlói között mért adatokból kirajzolódik egy mintázat, amely arra enged következtetni, hogy hasonló fejlettségű, gazdasági, politikai és vallási értelemben egymáshoz közel álló társadalmakban ezek a folyamatok azonosíthatók és összehasonlíthatók. Éppen ezért lehetnek az Atlanti-óceán túlsó partján tett megállapítások relevánsak a Kárpát-medencében is. A továbbiakban bemutatok két olyan gyakorlati „modellt”, melyek az *underclass*-beli fiatalok emancipációjának érdekében használják a sportot.

5. „Fight for Peace” – felzárkóztatás küzdősporttal⁴³

A *Fight for Peace* (továbbiakban FFP) program egy skót kulturális antropológus, Luke Dowdney ötlete alapján jött létre, aki egyetemi éve alatt a mindennapi erőszak jelenségét vizsgálta az *underclass* fiataljai körében. 2000-ben lehetőséget kapott, hogy egy Rio de Janeiro-i favelában működő NGO-ban dolgozhasson kutatóként. Hamar rájött, hogy a

⁴³ Forrásként a Fight for Peace hivatalos honlapját használtam, ahol nem, ott külön jelölöm szövegszöveghivatkozásban.

bűnözés és az utcai erőszak teljesen átszövi a fiatalok életét, és ha az NGO nem nyújt valamiféle alternatívát ezzel szemben, akkor el fogja őket veszíteni.⁴⁴ Mivel maga is amatőr bokszer volt, 1995-ben brit egyetemi bajnoki címet is szerzett, olyan holisztikus szemléletű modellt dolgozott ki, amelyben az ökölvívás az egyéni fejlesztéssel kombinálva alternatíva lehet a bandák „hívószavával” szemben. Az FFP 10 fővel indult, mára pedig egy világszerte ismert és elismert kezdeményezéssé nőtte ki magát, amely több mint 2250 gyermeket patronál (2007-ben megnyitották londoni akadémiájukat, a hírhedt Newham kerületben), a Global Alumni Program (GAP) keretein belül 25 ország 56 edzőtermével állnak kapcsolatban és segítik őket tanácsokkal.

A program a kezdetektől a mai komplex felzárkóztató rendszerig hosszú utat tett meg. Négy szakaszra tagolódik:

1. *Az ösztönös reakció:* A gyerekekkel való munka talán legnehezebb része: „áttörni a falat”, ami elválasztja a mindennapos erőszak világában élő *underclass*beli fiatal a többségi társadalomtól, annak iskoláitól, intézményeitől, normáitól.
2. *Konzolidáció:* A felismerés, hogy önmagában a küzdősport csak eszköz, nem cél. A célok meghatározásához azonban szükség van empirikus adatokra, ezért folyamatosan monitorozták a programot a metodológia fejlesztése érdekében. A multidiszciplináris programban szakemberekből álló csapat dolgozik (edzők, pedagógusok, szociális munkások), akik több aspektusból is képesek egy-egy problémát megvizsgálni
3. *Terjeszkedés:* Az így kialakított metódus modellé vált, amely a kiinduló közegtől eltérő kulturális és földrajzi környezetben egyaránt alkalmazható.
4. *Fenntarthatóság:* Mint a legtöbb alulról szerveződő kezdeményezésben, itt is a fenntarthatóság, az anyagi bázis esetleges hiánya az egyik neuralgikus pont. Ezt az FFP többek között úgy oldotta meg, hogy létrehozott egy saját sportmárkát (LUTA Clothing), egy közösségi vállalkozást, amely a profit 50%-át eljuttatja az FFP-nek (Luta. co. uk). Mindemellett az FFP kiváló kapcsolatot ápol a helyi közösséggel, az önkormányzatokkal és vállalkozásokkal.

5.1 A változás elmélete

A program öt pillére a következő:

⁴⁴ Dowdney Egy 2003-as tanulmányában összehasonlítja a palesztin–izraeli konfliktus miatt elhunyt gyermekek számát a Rio De Janeiro-i adatokkal. A gázai övezetben 467 gyermek vesztette életét a fegyveres konfliktusban 1987 és 2001 között, míg Rióban a drogereskedelemhez köthető bandaháború és utcai erőszak 3937 gyermek életét követelte ugyanebben az időintervallumban (Dowdney, 2003: 179).

1. *Küzdősportok*: Az *Open Access* programban résztvevő szakemberek meggyőződése, hogy a küzdősporttal könnyen meg lehet szólítani az *underclass*-beli fiatalokat, felkelteni az érdeklődésüket. Az erőszak mindennapos az utcákon, így vonzza őket a lehetőség, hogy fel tudják vértetni magukat ellene.

2. *Oktatás*: Az FFP a sport mellett a *Pathways* program keretén belül nagy hangsúlyt fektet az oktatásra. Ezek a fiatalok óriási hátrányban vannak a jobb körülmények között lévő kortársaikkal szemben. Sokuknak a legalapvetőbb számolási és írás-olvasási technikákat is újra kell tanulniuk, ezért mentor-rendszerben foglalkoznak a diákokkal, speciális tanterv szerint haladva.

3. *Foglalkoztathatóság*: Igyekeznek minden gyereket felruházni olyan készségekkel, képességekkel, amelyek hasznosak lehetnek a modern munkaerőpiacon való érvényesülésben (CV-írás, állásinterjúra való felkészítés). Ezeket a tréningeket a támogató cégekkel szorosan együttműködve szervezik, lehetőséget adva a fiataloknak, hogy „éles” helyzetben is kipróbálhassák magukat.

4. *Ifjúságsegítő-szolgáltatások*: Minden FFP-ben sportoló és családja jogosult a szolgáltatások igénybevételére, melyek magukba foglalnak csoportos és egyéni foglalkozásokat, jogi tanácsadást, pszichológiai segítséget. A munkatársak foglalkoznak egyéni esetkezeléssel, utcai szociális munkával, és ha igény van rá, a családokat otthonukban is meglátogatják.

5. *Ifjúsági képviselő*: Az FFP bátorítja a fiatalokat, hogy vegyenek részt a szervezet formálásában, a döntések meghozatalában. A *Youth Council* keretein belül lehetőség van arra, hogy demokratikusan megválasztott képviselőiken keresztül vállaljanak szerepet a működtetésben.

A hatékonyságot egy nagy ívű kutatással⁴⁵ igyekeztek felmérni 2011-2012-ben. A programban aktívan résztvevő fiatalok jelentős részénél pozitív attitűdbeli változás állt be, ennek bizonyítékeként Londonban a gyerekeknek 74, Rióban pedig 47%-a úgy nyilatkozott, hogy az FFP segített távol maradni a bűnözéstől; Rióban 82, illetve 92%-uk kevesebb „balhéba” keveredik az utcán. A londoni akadémia tagjainak 46%-a szerint javult a kapcsolata a családjával, a rióiak 80%-a számolt be arról, hogy jobban tiszteli a másik embert és könnyebben elfogadja annak esetleges másságát. A *Pathways* programban résztvevők 41%-a talált 6 hónapon belül munkát Rióban, míg Londonban ugyanez az arány 46%. A program keretein belül sikerült kinevelniük több helyi, néhány országos és egy nemzetközi szinten

⁴⁵ Módszertan: Az FFP akadémiai (London, Rio de Janeiro) adatainak elemzése; önbevallásos kérdőív lekérdezése: London 2011. (Open Access: 119 fő, intenzív csoport: 70 fő), Rio 2012. (Open Access: 86 fő, intenzív csoport: 83 fő); Interjúk: 21 Rióban, 37 Londonban. Továbbá vettek fel kérdőíveket és készítették interjúkat a személyzettel, a munkatársakkal, valamint a támogató cégekkel.

jegyzett sportolót is (Sampson – Vilellai, 2012: 3).

Sampson és Vilellai (2012) úgy látják, hogy a kulcsfontosságú beavatkozási pontok a következők: megváltoztatni a testképet; megtanulni a másik emberre való odafigyelés fontosságát, a szabályok tiszteletét. Önkontroll; inkább a ringben, mint az utcán bizonyítani a rátermettséget; a zsákot használni „feszültség levezetésre” (pozitív elaborációs technika). Megtanulni beszélni a problémákról és fejleszteni az önkifejezést; a törődésre való képesség kialakítása, önfogadás és felelősségvállalás; a lehetséges életcél horizontjának kitágítása és a képesség megszerzése ennek megvalósításához⁴⁶. A program eddigi bemutatásából kirajzolódik egy tudatosan felépített, holisztikus elméleti keretbe helyezett gyakorlati modell. Az FFP nem csak sportolókat nevel, hanem igyekszik begyakoroltatni a klasszikus értelemben vett *empowerment* praxisát is (Lakatos, 2009). A következő fejezetben az itt leírtakat hasonlítom össze egy magyar kezdeményezéssel, amely szintén a küzdősporton keresztül szeretne pozitív változásokat elérni az *underclass*beli fiatalok körében.

6. Újpesti Cigány Közösségi Ház

Az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat (továbbiakban: ÚCNÖ) 2013-ben nyújtotta be pályázatát az újpesti önkormányzatnak, hogy elnyerjék támogatását az Újpesti Cigány Közösségi Ház Projekt megvalósításához.⁴⁷ Az elképzelés szerint a hátrányos helyzetű cigány fiataloknak, valamint az újpesti cigány közösségnek egy olyan teret szerettek volna biztosítani, ahol a roma identitás fejlesztésén és megélésén túl, lehetőség lenne a súlyos hátrányokkal küzdő gyermekek felzárkóztatására⁴⁸ is. Ebben a felzárkóztatásban kiemelt szerepet szántak a sportnak, azon belül is az ökölvívásnak.

Az újpesti cigány közösség számarányát tekintve a legnagyobb etnikai kisebbség a városrészben (6-8000 fő) (ÚCNÖ, 2013: 4). Ezzel összhangban, az akkor még Cigány Kisebbségi Önkormányzatban már 1997-ben megfogalmazódott az igény, hogy létrehozzon egy olyan komplexumot, ahol ez a nagy lélekszámú közösség ápolni tudja hagyományait, a cigány kultúrát. Az erre biztosított állami normatíva azonban gyakran az alapvető működést sem finanszírozta. „A CKÖ programpályázatait vagy elbuktak (nem tartoztunk a roma

⁴⁶ Az FFP elfogadó, tiszteli a másik embert és nem ítélkezik felette, egy egyenlőbb világban hisz. Bajnok az, akinek léte a küzdelem, és soha nem megy csatába felkészületlenül, legyen szó ringről vagy az élet bármely kihívásáról. Szolidáris a csapattal és a közösséggel. Inspiráló, hogy az ő példáján keresztül a fiatalok megtalálhassák magukban a képességet a változásra, változtatásra. Végül pedig félelem nélküli. Ahol szükség van rájuk, ott dolgozni fognak, hogy segítsenek.

⁴⁷ Forrásként az újpesti önkormányzatnak beadott pályázati anyagot, illetve az általam felvett interjúkat használtam. Ahol nem, ott lábjegyzetben vagy szövegekői hivatkozásban ezt külön jelzem.

⁴⁸ Bárki igénybe veheti a sportprogramokat, a cigány származás nem feltétel, csak a hátrányos helyzet igazolása.

politika, főáramai közül egyikbe se) vagy nevetséges összegeket nyerünk (melyeket több esetben visszautaltunk).” (ÚCNÖ, 2013: 6) Mindemellett egyre inkább érezhetővé vált, hogy a rendszerváltást követő társadalmi és gazdasági átalakulás során⁴⁹ a gazdasági pozícióvesztés a cigányság egy jelentős részét mélyszegénységbe, társadalmon kívüli létbe, az *underclass*ba taszította. Mindazon jelenségek, melyeket az *underclass* sajátjaként leírok dolgozatomban, a cigány fiatalok egy jelentős részénél jelen van a mindennapi életben. Problémás szerhasználat, prostitúció, szegregált iskolák, erőszak otthon és az utcán. *„Lenne egy csomó tehetséges gyerek, nagyon jó adottságaik vannak, de nem tudják végigcsinálni, azért mert drogoznak, mert nem járnak iskolába, nincs rendszer az életükben.”* (Melinda, ökölvívó edző, szociális munkás) Az ÚCNÖ már a megalakulása óta feladatának tekinti, hogy ezeket a problémákat megpróbálja kezelni, de a tapasztalatok szerint mindez csak „tűzoltás jellegű”, és felőrli, elaprózza energiáikat. *„Említetted azt a fiút, aki kihajította a fémshéket a harmadikról, őt bevontátok a bokszbá? – Nem, mert akkor még nem volt [bokszb]. Ő már Tökölön van. Egy nagyon nagy kudarccal indultunk.”* (Gábor, ÚCNÖ-képviselő) Nem tudtak a kihívásokkal rendszerszinten foglalkozni, ezért 2013-ra kialakítottak egy olyan tervet, mely alapján a rendszerszintű kihívásokra rendszerben gondolkodva tudnak válaszolni.

6.1 A program

Az általános problémák, melyek véleményük szerint leginkább sújtják a fiatalokat, a következők:

1. Előítéletek a cigánysággal szemben: A cigányság egy jelentős része a jól megkülönböztethető rasszjegyek miatt látható kisebbség, ezért jóval nagyobb arányban van kitéve nyílt vagy burkolt diszkriminációnak, megnehezítve ezzel az integrációt
2. Problémás szerhasználat
3. Erőszak: iskolai és utcai, online tartalmak
4. Jövőkép-nélküliség

Az alaphelyzet hasonló, mint ahogy az FFP program esetében megfigyelhető. Adott egy anyagi-, kulturális-, és társadalmi szinten is súlyosan deprivált közösség fiatalsága, és van egy, az érdeklükben munkálkodni akaró csoport, akik úgy gondolják, hogy a sport segíthet az integrációs folyamatokban. Ahogy Rióban vagy Newhamben, Újpesten sem képzelik azt, hogy ez önmagában megoldást jelent a problémákra, de kiváló eszköz lehet ahhoz, hogy

⁴⁹ 1972-ben a teljes magyar népesség munkaképes férfi populációjának 87,7%-a dolgozott, míg a cigány férfiak 85,2%-a volt foglalkoztatva (Kemény-Janky, 2003: 59). Ugyanez 2003-ban: nem roma etnikumú férfiak 56,6, a roma férfiak 17,8%-a állta alkalmazásban (Kemény-Janky, 2003: 62).

megszólítsák a fiatalokat, hogy „behívják” őket. *Egy jó helyre, jó emberek közé behozod a gyereket. Ezt el fogja mondani otthon, és megpróbálsz behozni a szülőt. Ha egyszer vagy kétszer bejön a szülő, és jól érzi magát, beszélgetések vannak, bármi van, egy játék vagy valami, érted. Ha jól érzi magát, akkor azt mondja: hát nem fogok otthon ülni a „dzsuvában”, igaz? Bejövök ide. Egy értékbe jövök.* (János, ÚCNÖ elnöke) Molnár István Gábor (alapító), maga is komoly ökölvívó múlttal rendelkezik: 6 év versenyszerű ökölvívás, ebből 4 év válogatott kerettagként és 2 év válogatottként. Meggyőződése, hogy az ökölvívás segíthet olyan készségek kialakításában, amelyek egy kiegyensúlyozottabb, teljesebb élet felé segíthetik a roma fiatalokat, de csak abban az esetben, ha mindez párosul egy erős értékátadással az edző részéről, ha egyfajta apa, pedagógus szerepet tölt be a sportoló életében. *„Hat évet versenyeztem, négy évig voltam válogatott kerettag, abból két évig voltam válogatott. Tudod, miért? Egyetlenegy dolog volt: az edzőm miatt. Olyan hatást gyakorolt rám – ugye, apám mellett mint férfi, meg az unokabátyám, így hárman – , hogy ez működött. Ott a meccset azért nyertem meg, meg azért jártam edzésre.”* (Gábor, ÚCNÖ képviselő).

A személyes élmény azonban nem lenne elég alap, hogy ezzel a módszerrel próbálkozzanak, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy a fiatalokat így lehet „megszólítani”, ezért jönnek be a közösségi házba. *„Én ahhoz ilyen szempontból már öreg vagyok, hogy a saját magam akaratát rá akarjam valakire is erőltetni. Azért van ez a dolog [ökölvívás], mert a gyerekek ezt akarják. Ha a gyerekeket evvel tudom behúzni, hogy táncot tanítok meg bokszt, akkor azt kell csinálni. A tánchoz nekem oly mértékben nincsen közöm...! De szeptembertől mindkettőt csinálni fogjuk, reggeltől estig.”* (Gábor, ÚCNÖ képviselő)

Alapvető gondnak tartják, hogy a roma fiatalok nem tudnak koncentrálni az iskolában, nem tudnak figyelni a tananyagra. Annyival másabb a közeg, mint amihez otthon hozzászoktak, hogy nem tudják értelmezni a hallottakat, és ezért unatkoznak, amiből előbb-utóbb kialakul a konfliktus.

„Jó esetben lefejezi az asztalt, rossz esetben elkezd másokat piszkálni. Nem is hallja, hogy a tanárnő mit mond neki, nem is tudja felfogni. Nem jut el a fülén keresztül az agyáig, mert az a hangszín, az a metodika, az az oktatási forma, az nála nem működik, mert az olyan, mint a légyzümmögés otthon, ha van 30 légy a lakásban. [...] Azért beszélnek hangosan, mert már halkan nem tudnak. Na, most ha ezt a pedagógus fölméri, és úgy előre ülteti – de hát nem a cigány gyerekeket szokták előre ültetni [...]. Meggyőződésünk, hogy a pedagógus kudarcra minden egyes gyengén teljesítő gyermek, főleg kiskorban.” (Gábor, ÚCNÖ képviselő)

Elképzelésük szerint az ökölvívás segíthet abban, hogy a koncentráció, a monotonitástűrő-képesség fejlődjön, ami a produktív munkavégzés egyik alapja lehet.

„Meg kell tudni fogni a gyerekek figyelmét. Az ökölvívás az ugye arról szól, hogy van benne egy irtózatosan nagy monotonia tűrés, az állandó gyakorlás, a figyelés. Figyelni kell, mert fejbe kólintanak, érted? Amikor gyakorolják az egyeneseket: mindig, mindig, mindig, minél többször ugyanaz a mozgás. A láb, a koordináció, és folyamatosan figyelniük kell, érted? Ez rendkívüli módon [...] észrevétlenül fejleszti őt. Ha ő tudná, akkor nem csinálná, de élvezi, meg van sikerélménye, ez nagyon fontos. Hát azt élvezed, amiben van sikerélményed.” (Gábor, ÚCNÖ képviselő)

Mindez szerves része az ökölvívó programnak, amelynek szakmai-elméleti háttérének megalkotásában részt vett Dr. Kovács László a magyar ökölvívó válogatott szövetségi kapitánya, az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat tagja.

„A testnevelés, a sport kiváló eszköz a „problémás” gyerekek, fiatalok nevelésében, fejlesztésében. Mindenekelőtt a mozgás, különösen pedig a megtervezett, céltudatos mozgás kiemelt jelentőségű az általános transzfer hatása miatt. Tudjuk, hogy a motoros funkciók fejlesztésével a tanuláshoz szükséges pszichikus érettség eredményesebben kialakítható: a nagymozgások (futás, szökdelés, kúszás, mászás) remekül előkészítik a finommozgásokat (rajzolás, írás, beszéd, manipuláció). A mozgásfejlődés és a kognitív fejlődés párhuzamosan halad, szoros összefüggés van a mozgás, az észlelés, az egyensúly és a tanulási képesség között.” (ÚCNÖ, 2013: 11)

Hasonlóan az FFP-hez, az edző itt is egyéni mentorként funkcionál abban az esetben, ha a gyerekek erre van igénye. Az ökölvívó edző, Pécsiné Lázár Melinda,⁵⁰ szociális munkás végzettséggel is rendelkezik. Fontosnak tartja, hogy figyeljen a gyerekekre, ezért törekszik a közvetlen kapcsolat kialakítására, hogy olyan bizalmi kötelék jöjjön létre, ami adott esetben lehetőséget teremt a segítségnyújtásra. *„Hát, volt olyan gyerekem, akivel le tudtam ülni és ki*

⁵⁰ Többszörös magyar bajnoki ezüstérmes ökölvívó, részt vett a 2005-ös podolski világbajnokságon.

tudott nyílni, de csak ha ketten voltunk. Amúgy nagyon nagy szája volt [...], szóval ő „gizdaskodott”, hogy ő a „jani”, és akkor egyszer csak leültem vele: Neked valami problémád van, amit nem mondasz el – és akkor elmondta.” (Melinda, ökölvívó-edző, szociális munkás) Ugyanakkor az egyéni gondozáson túl igyekszik értékközvetítőként is funkcionálni, hiszen hitelesen tud átadni olyan normákat, amelyek építő jelleggel hatnak a gyerekek személyiségfejlődésére.

„Nem engedem úgy boksolni őket, hogy nem látom, mit csinálnak. A balesetveszély miatt is, meg azért is, hogy a „fair play” meglegyen. Szólok is, ha rossz tenyerest üt, vagy tarkóra üt, vagy hátra vágja a másikat. felhívom a figyelmét azokra a szabályokra, amelyek a kereteket megadják. A ring megadja, a szabályok megadják, és én azt betartatom mindegyik gyerekkel. El is várom, hogy betartsák, és most akik járnak hozzám gyerekek, azok nem verekednek kint utcán. (Melinda, ökölvívó-edző, szociális munkás)”

Jelenleg 5-6 fiatal jár le rendszeresen edzeni, de vannak olyan napok, amikor ott vannak 12-en is, bár ezt általában megelőzi egy nagyobb toborzó munka (facebook, külön megkeresés). Melinda szerint az egyik legnagyobb kihívás, hogy bevonzzák és bent is tartsák a gyerekeket. Még nincsenek versenyzőik, de ha megtörténik a tanoda épületének átalakítása (tornacsarnok) és az intézményi keretek is adottak lesznek (sportegyesület), akkor elkezdik a célirányos tréninget, ami viszont nagyobb szervezettséget, idő- és energiaráfordítást igényel, mind a gyerekek, mind pedig az edző részéről, de akkor sem lesz elsődleges szempont a karrierépítés. *„Soha nem szabad a gyereket úgy túlerőltetni, ha nem akar versenyezni. [...] Amennyit ki lehet hozni a gyerekből, azt biztos ki fogjuk hozni. Lesz olyan, egy-egy gyerek, aki nem lesz képes versenyezni. Ő fejben nem tudja ezt végigcsinálni, de szerintem, ha elég akaratot meg önbizalmat tudunk adni a gyereknek, akkor végig fogja csinálni. Szeresse [a sportot, ez a lényeg]* (Melinda, ökölvívó-edző, szociális munkás).

Az FFP-hez hasonlóan itt is egy holisztikus beavatkozási modellben gondolkodnak, amely több pilléren áll. A programnak otthont adó épület elhelyezkedése segíti a közösségbe való beágyazódást (Újpest, Tél u. 52. szám alatt). Könnyen megközelíthető, frekventált helyen van.

Az ÚCNŐ szoros kapcsolatot ápol a családokkal, aminek kiemelt jelentősége van a gyerekekkel folytatott munka szempontjából. A sport mellett talán a legfontosabb célkitűzés a roma identitás megőrzésére tett kísérlet. Molnár István Gábor úgy gondolja, hogy a rendszerváltással valami fontos kulturális érték is elveszett a cigányság számára, amely nélkül nem képzelhető el a tényleges emancipáció. Azok a közösségi terek, ahol a cigányok megélhették a cigányságukat, ahol összejöhettek, ma hiányoznak. Ezt az űrt próbálják

betölteni a Cigány Községi Házzal „*Megszűntek azok a közösségi terek, amik régebben megvoltak, amik fontosak voltak a cigányságnak. Nemcsak vidéken, hanem a városi környezetben. Sőt, a nyolcadik kerület, Mátyás tér. Ott, ha nem volt 3-400 ember hétféteken lent a téren, akkor egy se. Olyan generációk, hogy ükapa-kisgyerek. Ott tanultak. Hallgatta [a gyerek], állandóan hallgatta a rajoknak [a zenészeknek] a tanítását.*” (Gábor, ÚCNÖ képviselő).

Meggyőződésük, hogy a múlt ismerete nélkül nem építhető fel a jövő, nem lehet a közösségéért felelősséget érző, tevékeny roma állampolgárokat kinevelni úgy, hogy a cigányságukkal kapcsolatban csak negatívumokat tudnak felsorolni. „*Az egyik fiatal roma leány meg is kérdezte tőlem, hogy miért beszélünk a múltról mindig. Mondom, a múltunkban van a jövőnk. Ha ezekről nem tudsz, hogy hogy élünk, mint élünk, hogy indult be a mozgalom, a munkásszállások a vidéki romáknak, érted? Akkor annyi!*” (János, ÚCNÖ elnöke)

Éppen ezért kiemelt helyen szerepel az a projekt, melynek célja, hogy a közösségi ház cigány helytörténeti múzeumként is funkcionáljon. Molnár több éve végez várostörténeti kutatómunkát, melyben az újpesti cigányság történetiségének felvázolása, dokumentumainak összegyűjtése a cél.⁵¹ Ahogy azt egy az ELTE-ARTSZ által szervezett egyetemi rendezvényen is elmondta: „*csak azt fogja tisztelni a gyerek, amiről azt érzi, hogy az övé is, hogy hozzá is tartozik, része a történetének.*”

A múzeumi intézményesülés mellett tervezik egy ökölvívó egyesület létrehozását. Túl az eredeti célkitűzéseken az intézményesülés egyben megoldás is kíván lenni a folyamatos anyagi kiszolgáltatottságra és pénzügyi bizonytalanságra. A Kulturális Tárca Muzeális Osztálya már megadta a szakmai engedélyt és elismerte a gyűjtemény megőrzendő muzeális értékét. Az intézményesüléssel együtt jár az állami dotáció – egyesületnél, múzeumnál egyaránt –, amivel kiszámíthatóbbá válik a fenntartás. „*Nem lehet a gyerekeket felültetni, hogy ma van [oktatás, ökölvívás], mert ki tudom fizetni a pedagógust, holnap meg már nem tudom. És ide a legjobb pedagógusokat vettük fel.*” (Gábor, ÚCNÖ képviselő) Ehhez szükség van a téli utcai épület teljes átalakítására, ami lehetővé tenné a folyamatos tárlatüzemeltetést és magában foglalna egy, az EU szabványoknak megfelelő tornacsarnokot öltözővel, vizesblokkal. Ezek a munkálatok a tervek szerint 2014 nyarán megvalósulnak. A pénz nagy része rendelkezésre áll, a hiányzó összeget pedig megpróbálják pályázatok és szponzorok útján előteremteni. Szeptembertől szeretnék elindítani pluszszolgáltatásokat: pszichológiai

⁵¹ Ennek a kutató- és ismeretterjesztő munkának jó példája, a molnár által írt Híres Újpesti Cigányok-sorozat, mint például: Csóka, az ökölvívó. Újpesti Napló, 2008/3.

tanácsadás, szülői-klub, középiskolai-klub, pedagógusoknak szakmai konferenciák szervezése, fiataloknak pályaorientáció, tánctanfolyam.

Az eddig leírtak alapján jól látszik, hogy a beavatkozási pontok és hangsúlyok hasonlóan vannak felépítve, mint az FFP kezdeményezés esetében. Sajnos, mivel a program viszonylag rövid ideje üzemel, és folyamatos átalakuláson megy át, ezért nem állnak rendelkezésre az FFP-hez hasonló kemény adatok. Azonban itt is látszik, hogy egy komoly szakmai háttérrel rendelkező, a közösségbe jól beágyazott, rendszerszemléletben gondolkodó szakembergárda dolgozik a sikerességén. *„Ha nem hozol egy alternatívát [a gyerekeknek], az utcának egy alternatívát, akkor utána nem panaszkodhatsz, hogy ez a generáció „elment”. Siránkozhatunk, mert könnyebb lenne nekünk is a kocsmába siránkozni, hogy milyen szörnyű lett a világ, de tenni kell valamit”* (Gábor, ÚCNÖ képviselő).

7. Összefoglalás

Kiinduló hipotézisemet igazolva látom. Azt gondolom, hogy az eddig felvázolt elméleti és empirikus adatok alátámasztják elméletemet az *underclass*beli, különösen nehéz helyzetben élő fiatalokkal való munkával kapcsolatban. Mint az jól kirajzolódik a szegénységgel, és azon belül is a leginkább *deprivált rétegekkel* foglalkozó tudományos diskurzus alapján, az erőszak és a maszkulinitás megjelenítése rendkívül fontos eszköz a csoporton és a közösségen belüli hierarchia kialakításában. Az agresszió, a verekedés, nem csak egy-egy néha megjelenő szegmense az életüknek, hanem sok esetben ez az, ami strukturálja azt. A fizikum szerepe felértékelődik, mert a testi erő, a fizikai fölény egyben lehetőség is, hogy az egyén kiharcolja magának azoknak a javaknak a birtoklását, amelyekkel e specifikus társadalmi térben biztosítják az érvényesülést. A mindennapi élet szervező ereje a „slumos közösségben” könnyedén felülírhatja a többségi elvárásoknak való megfelelés vágyát. Az állam hivatalos intézményeiben (iskola, állami nevelőintézetek) reprezentálódó többségi normarendszer nem ér célt a „kapukon túl”, és ezen az sem változtat, hogy esetlegesen a Btk. teljes szigorával lesújtanak a „normasértőre.” Sok esetben a többségi társadalom hatalmi pozícióját megjelenítő normarendszer legkézzelfoghatóbb instrumentuma, a rendőrség vagy a büntetés végrehajtás nem elrettentő erő, csak megerősíti a kívülállás jogosságába vetett hitet.

A társadalmi- és kapcsolati tőke fogalmai ebben a közegben más jelenségeket takarnak, mint a többségi társadalom normarendszerében. Gus Van Sant *Good Will Hunting* (1997) című filmjében kiválóan világít rá erre az alapvető különbségre a Robin Williams által megformált pszichológus: *„Miért lődörög gorillákkal? – ahogy te hívod őket – Mert az ő kedvéért bármelyikük szétverné a fejed egy baseball ütővel. Ezt hívják hűségnek!”*

Az *underclass*ban élő fiatalok megszólítására nem mindig alkalmas a hagyományos szociális munkás eszköztár.⁵² Az egyéni esetkezelés bevett módszere hasznos lehet a bizalmi légkör kialakulása után, de ahogy Compton és Galaway is megfogalmazza: „*az emberi kapcsolatok és a megértés nem alakul ki pusztán attól, hogy két ember, egy szociális munkás és egy ügyfél egy közös zárt térben összezárva találják magukat. A kapcsolat, megértés és szabad közlés annak folyamán alakul ki, hogy a szociális munkás és a kliensrendszer együtt munkálkodnak valamilyen cél érdekében*” (2006: 129).

A megszólítás, az alapok letétele nem működhet egy erősen hierarchizált pozícióban. Hiába tekinti a szociális munka mint professzió, egyik legfontosabb alapértékének az „alá-fölé rendeltség” eliminálását⁵³, az értő és érző odafordulás előtérbe helyezését a kapcsolatban (Szabó, 2003), ha a szociális munkás sok esetben mégis valamiféle hatóságként van jelen a kliens életében.

A szigorú, pontokba szedett esetkezelői rutin,⁵⁴ egy *underclass*beli gyereknek nem lesz eredményes. Ki kell hangsúlyozni az első interakciós tér fontosságát, ahol meg lehet szólítani a célcsoportot. Erre kiváló lehetőséget nyújthat a sport. Az *underclass*ban meglévő férfidominancia, a test test elleni küzdelem státuszszerző ereje azt feltételezi, hogy viszonylag nagy hatékonysággal lehetne bevonni a gyerekeket a különböző sporttevékenységekbe, ezáltal megteremteni a lehetőséget a szociális- és pedagógiai munkához.

Kiderül az idézett tanulmányokból, hogy a sport nem minden esetben egyenlősít, sokszor inkább hozzájárul az egyenlőtlenség fenntartásához. A profi karrier lehetősége csak rendkívül kevés embernek adatik meg,⁵⁵ és felmerül a kérdés: a hosszú távú emancipációs célok elérése érdekében valóban ez a legmegfelelőbb út?

Beszédes, hogy a társadalmi mobilitás szempontjából a profi baseball játékosokat vizsgálók is a felsőoktatásban résztvevők arányának növekedését hangsúlyozták mint legfőbb mobilitási csatornát befolyásoló tényezőt (Charnofsky, 1974).

⁵² A szociális munkának, a szociális munkás végzettséggel rendelkező pedagógusnak, edzőnek kiemelt szerepet tulajdonítok az emancipációs lehetőség vizsgálatakor.

⁵³ Már maga a segítő-kliens fogalompár is valami dichotóm kapcsolódást feltételez, ahol mintha egy végtelenül polarizálódott tengely két végén levő szubjektum nézne szembe egymással.

⁵⁴ 1. Kontaktus felvételének fázisa, szerződéskötés fázisa, cselekvés fázisa.

⁵⁵ A Egyesült Királyságban 1981-ben 448 profi ökölvívó, 2445 profi labdarúgó volt leigazolva (Carrington, 1986: 11). A 2013/14-es idényben 377-en játszottak NB1-es hivatásos labdarúgóként (MLSZ).

1. táblázat: Az álláskeresők megoszlása iskolai végzettség szerint. Forrás: NSZF, 2013.

Megnevezés	Az álláskeresők megoszlása iskolai végzettség szerint %			
	2009	2010	2011	2012
8 általános osztály vagy kevesebb	40,1%	39,3%	40,3%	40,3%
Szakiskola, szakmunkásképző	32,5%	31,4%	29,8%	29,2%
Szakközépiskola (technikummal együtt)	14,4%	15,0%	14,9%	15,1%
Gimnázium	8,5%	9,1%	9,5%	9,7%
Főiskola	3,2%	3,7%	3,8%	3,8%
Egyetem	1,2%	1,6%	1,7%	1,8%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
<i>Szakképzetlenek összesen</i>	<i>48,6%</i>	<i>48,4%</i>	<i>49,7%</i>	<i>50,0%</i>

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat táblázatában (1.) is jól látszik, hogy Magyarországon a diplomával rendelkezők mindössze 1,8%-a nem rendelkezik bejelentett munkával, szemben a 8 általános vagy annál kisebb iskolai végzettséggel rendelkezők 40,3%-os munkanélküliségével. Ez azt mutatja, hogy az oktatás – pusztán az anyagi biztonságot tekintve – nagyobb eséllyel biztosít létbiztonságot, mint a profi sport. Enélkül pedig nehezen elképzelhető bármiféle mobilitás vagy emancipáció a közösség számára.

A *kritikai pedagógia* egyik legfontosabb eleme, hogy a hatalomtól megfosztottak⁵⁶ csöndre vannak ítélve a többségi társadalom által, ami nem csak a szó *világformáló praxisának* lehetőségétől fosztja meg az egyént, hanem azt is „torzíja,” aki ennek a rendszernek a látszólagos kedvezményezettjeként éli mindennapjait (Mészáros, 2005). Freire (2003) azt állítja, hogy az elnyomottak magukban hordozzák az elnyomók elvárásait, azok értékrendjét kritikátlanul magukra vetítik, így nincs esélyük arra, hogy ezen változtassanak, hogy *hallgatásuk kultúráját* megtörjék.

Azt gondolom, hogy ennek az állapotnak a felszámolását lehet emancipációnak nevezni, és a társadalmi mobilitásnak csak úgy van értelme, ha a „felfelé törekvő” ember érez arra felelősséget, hogy a még lent lévőknek adjon valamit abból a többletből, amit megszerzett; hogy szóljon azok helyett, akik nem tudnak szólni. Ebben az értelemben, a profi sport inkább elnémít, individualizál és asszimilál, semmint képessé tesz és hatalommal ruház fel. Mindemellett nem elhanyagolható azért az a tény hogy egy kiemelkedő sportoló vagy

⁵⁶ Hatalom alatt az öndeterminációra való képességet értem

sportesemény sokat nyújthat a közösségnek.⁵⁷ Ha eltekintünk a sportban mint iparágban rejlő kockázati tényezőtől az emancipációra nézve, és a szabadidő jellegű sporttevékenységet vizsgáljuk mint az „emancipáció kapuját”, ahol az edző, szociális munkás, pedagógus egyfajta mentorként, értékátadóként működik, akkor van benne potenciál. A monotonitás túrés hozzájárul a tanulási képességek fejlődéséhez, ezáltal a gyerekek hatékonyabb munkavégzésre képesek az iskolában és az élet más egyéb területein. Magáról a munkavégzésről is megváltozik a fiatalok képe, hiszen a mindennapos, rendszeres edzés megköveteli a koncentrációt, pontosságot és kitartást.

Az FFP eredményei és az újpesti program eddigi elfogadottsága azt bizonyítják (Újpest esetében további vizsgálatokra van szükség), hogy hiteles, jól felkészült szakemberekkel, valamint a fenntarthatóságot biztosító anyagi bázissal együtt a sport jó intervenciós terep lehet, és ilyenformán hozzásegítheti az *underclass*beli fiatalokat az emancipációhoz vezető első lépések megtételéhez.

[...] nem számít, mi történik, nem adom fel.

Az igazi erő, hogy feláldozz mindent az álmodért,

az igazi küzdelem, eljutni a célig[...]”.

(Roberto Custodio, brazil ökölvívó-bajnok, a FFP program sportolója) (Lutha Clothing)

⁵⁷ Az 1954-es labdarúgó világbajnokságon az abszolút esélyes Magyarország kikapott Németországtól. Az eredmény kihirdetése után Magyarországon napokig tartó zavargások kezdődtek, míg az addig megszégyenült, a nemzeti identitását súlyos teherként cipelő NSZK-beli németeknek sokat segített, hogy visszanyerjék az önbecsülésüket mint nemzet (Tarján, 2014)

Irodalom

“A sport stratégiai ágazat” Fidesz.hu 2013.11.26 <http://www.fidesz.hu/hirek/2013-11-26/a-sport-strategiai-agazat/> (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Ambrus Péter: A Dzsumbuj. Egy telep élete. Szeged, Lazi Bt., 2000.

Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Anóka Eszter: IX., *Illatos út 5*. In Berkovits György – Lázár István (szerk.): *Folyamatos jelen – Fiatal szociográfusok antológiája*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Az Aikido eredete és alapelvei. aikido.hu <http://aikido.hu/az-aikido-eredete-es-alapelvei/> (Utolsó letöltés: 2014-03-30)

Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Gondolat kiadó, Budapest, 1978.

Budapest Főváros IV. kerület Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat Újpesti Cigány Közösségi Ház programja 2013.

Carrington, Bruce: *Social Mobility, Ethnicity and Sport*. British Journal of Sociology of Education, Vol. 7, No. 1, 1986. 3-18.

Charnofsky, Harold: *Első osztályú profi baseball-játékos mint sztár és mint valóság*. In. Balyi István - Dr. Takács Ferenc (szerk.): *Sportszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

Compton, Beulah Roberts – Galaway, Burt: *Problémamegoldás: A szociális munka folyamata*. In Hegyesi Gábor-Talyigás Katalin (szerk.): *A szociális munka elmélete és gyakorlata 1*. Wesley János Kiadó, Budapest, 2006.

Dowdney, Luke: *Children of the Drug Trade: A Case Study of Organised Armed Violence in Rio de Janeiro*. 7Letras], Rio de Janeiro, 2003.

Dunning, Eric: *A sportszociológia néhány elméleti kérdése*. In Balyi István – Dr. Takács Ferenc (szerk.): *Sportszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

Európai sport charta és a sport etikai kódexe. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 2003.

Felrakom a kezem, és csitt-csatt. Indexvideo, 2013. <http://index.hu/video/2013/05/03/boksz/> (Utolsó letöltés: 2014.04.08.)

Ferge Zsuzsa: *A szegénység társadalmi megítélése Magyarországon, történelmi nézőpontból*. Valóság, 1985/1. 30-41.

Földényi F. László: *Leni Riefensthal és az Akarat diadala*. Filmvilág, 1991/12 24-29.

Freire, Paulo: *Az elnyomottak pedagógiája*. In Kozma Tamás – Tomasz Gábor (szerk.): *Szociálpedagógia – Szöveggyűjtemény*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

G. Hohrod-M. Eschbach: *Óda a sporthoz*. Nou San Trafford Blog, 2008.07.31.
http://nst.blog.hu/2008/07/31/oda_a_sporthoz_1 (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Gombocz János: *Sport és nevelés*. Magyar edző, 2008/3. 34-36.

Ignits Györgyi – Nagy Ágnes: *Munkaerő-piaci helyzetkép a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján 2012*. A Nemzeti Munkaügyi Hivatal Kutatási és Elemzési Főosztálya, Budapest, 2013.

OTP Bank Bozsik-program: folyamatosan nő a gyerekek száma. mlsz.hu
<http://www.mlsz.hu/blog/2013/11/13/otp-bank-bozsik-program-rohamosan-no-a-focizo-gyerekek-szama/> (Utolsó letöltés: 2014-03-30)

Ilyen a bokszt: elfogyott a pénz a mintaakadémián.
http://hvg.hu/itthon/20140131_Ilyen_a_bokszt_elfogyott_a_penz_a_mintaaka (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Ilyés Gyula: *Puszták népe*. Móra Könyvkiadó, 1991.

Kemény István – Janky Béla: *A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól A 2003. évi országos cigánykutatás alapján*. Esély. Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat 2003/6. 58-72.

Központi Statisztikai Hivatal: *A jövedelmen kívüli tényezőkben megnyilvánuló gyermekszegénység és kirekesztődés*. 2010.
<http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/gyermekszegenyseg.pdf> (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Központi Statisztikai Hivatal: *A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laeken-i indikátorok)*. 2012, Statisztikai Tükör, VII. évfolyam, 66. szám, 2013.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/laekindikator/laekindikator12.pdf> (utolsó letöltés: 2014.03.30.)

KSI Sportegyesület http://www.sportolj.hu/ksi_sportegyesulet (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Ladányi János – Szelényi Iván: *A kirekesztettség változó formái. Közép- és délkelet-európai romák történeti és összehasonlító szociológiai vizsgálata*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

Lakatos Kinga: *A képessé tétel folyamata. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2009.
http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/14c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69?OpenDocument (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Leonard II, M. Wilbert: *A sociological perspective of sport*. Macmillan Publishing Company, New York, 1988.

- Lepes, Josip: *Fejezetek a testkultúra történetéből*. Fórum Könyvkiadó, Újvidék és Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2008.
- Lewis, Oscar: *Five families; Mexican case studies in the culture of poverty*. New American Library, 1959.
- Lewis, Oscar: *Sánchez gyermekei*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- Lister, Ruth: *Search of the Underclass*. In Lister, Ruth (szerk.): *Charles Murray and the Underclass: The Developing Debate*. IEA Health and Welfare Unit in association with the Sunday Times, London, 1996.
- Loy, W. John Jr.: *A sport kutatása és a társadalmi mobilitás*. In Balyi István – Dr. Takács Ferenc (szerk.): *Sportszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- LUTA Clothing 'Roberto' <http://vimeo.com/27581990> (Utolsó letöltés: 2014.04.08.)
- Mészáros György: *A „rossz arcúak” szava: a kritikai pedagógia kihívása*. Iskolakultúra, 2005/4. 84-102.
- Mihovilovic, Miro A.: *A versenyzéstől visszavonult sportolók helyzetének vizsgálata*. In Balyi István - Dr. takács Ferenc (szerk.): *Sportszociológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- Molnár István Gábor: *Csóka, az ökölvívó*. Híres újpesti cigányok 12. Újpesti Napló, 2008/3.
- Murray, Charles: *The Emerging British Underclass*. In Lister, Ruth (szerk.): *Charles Murray and the Underclass: The Developing Debate*. IEA Health and Welfare Unit in association with the Sunday Times, London, 1996.
- Nádori László: *A szomatikus nevelés a testkultúra jelentősége*. In Dr. Papp Gábor – Dr Vass Miklós – Dr. Soós István (szerk.): *Sportszociológia szöveggyűjtemény I.*, Janus Pannonius tudományegyetem, Pécs, 1995.
- Nyilas Mihály: *Peter Townsend: egy tudós és közszereplő a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséért*. Esély. Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat, 2010/2, 97-103.
- Ökölvívás: akadémia mintaprogram indult Szolnokon. nemzetisport.hu <http://www.nemzetisport.hu/okolvivas/okolvivas-akademia-mintaprogram-indult-szolnokon-2241377> (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)
- Perényi Szilvia: *Alacsonyan stagnáló mozgástrend: a fizikai inaktivitás újratermelődése*. In Székely Levente (szerk.): *Magyar ifjúság 2012*. Kutatópont, 2013.
- Pikó Bettina – Keresztes Noémi: *A sport egészségpszichológiája. A sportolási gyakoriság hatása serdülő fiatalok életcéljaira, értékorientációira és pszichoszociális egészségére*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.

Pintérné Gazdag Anett – Nagykáldi Csaba: *Az aikido hatása a személyiségvonásokra egy longitudinális vizsgálatban*. Magyar sporttudományi szemle, 2008/4. 16-19.

Racism, Ethnic Discrimination and Exclusion of Migrants and Minorities in Sport: A Comparative Overview of the Situation in the European Union. European Union Agency for Fundamental Rights, 2010 <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/racism-ethnic-discrimination-and-exclusion-migrants-and-minorities-sport-situation> (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Rácz József: *Etnográfia és droghasználat. Vizsgálatok a Jereván-lakótelepen*. In Rácz József (szerk.): *Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák. Válogatott tanulmányok*. Scientia Humana, Budapest, 1998.

Rácz József: *Semmittevés. Lakótelep és szegénynegyed-mentalitás. Az ökológiai perspektívától a posztmodern szubkultúra elméletekig*. In Rácz József (szerk.): *Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák. Válogatott tanulmányok*. Scientia Humana, Budapest, 1998.

Rousseau, J. J.: *Emil, avagy a nevelésről*. Papyrusz Book Kiadó, Budapest, 1997.

Sampson, Alice – Vilellai, Rita Maria: *Fight for Peace in Rio and London – Assessing their Progress and Impact*. Centre for Institutional Studies, University of East London, London, 2012.

Sant, Gus Van: *Good Will Hunting*. Miramax, USA, 1997.

Schwartz, Gary: *Beyond Conformity or Rebellion. Youth and Authority in America*. The University of Chicago Press, 1987.

Sen, Amartya: *A relatív szegény*. Esély – Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat, 1999/2, 1-16.

Show, R. Clifford – McKay, D. Henry: *A fiatalkori bűnözés és a városi körzetek*. In Rácz József (szerk.): *Szabálykövet(el)ők és bajkeverők. Devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába*. Új Mandátum Könyvkiadó, 2001. Budapest

Silber, Laura-Little, Allan: *Jugoszlávia halála*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.

SportGéza: *Elhunyt Zádor Ervin, az 56-os olimpia hőse*. 2012.04.30. http://sportgeza.hu/vizilabda/2012/04/30/elhunyt_zador_ervin_az_56-os_olimpia_hose/ (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Szabó Lajos: *A szociális esetmunka gyakorlata*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest, 2003.

Szegerné Dr. Dancs Henriett: *Sporttörténet*. In Rétsági Erzsébet – H. Ekler Judit – Nádori László – Woth Péter – Gáspár Mihály – Gáldi Gábor – Szegerné Dancs Henriett:

- Sportelméleti ismeretek*. Dialóg Campus Kiadó, Pécsi Tudományegyetem, 2011.
<http://tamop412a.ttk.pte.hu/TSI/Nadori-Dancs-Retsagi-Ekler-Gaspar%20-%20Sportelméleti%20ismeretek/sportelmélet.html#d5e5972> (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)
- Tábori Zoltán: *Magdolna negyed*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.
- Tamás Gáspár Miklós: *A szegénységről*. Népszava, 2008.01.17.
- Tarján M. Tamás: *1954. július 4. - Az Aranycsapat veresége a berni vb-döntőn*. Rubicon.hu
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1954_julius_4_az_aranycsapat_veresege_a_berni_vb_donton/ (Utolsó letöltés: 2014.03.30)
- Taskó Tünde (szerk.): *Pszichológia elméleti alapok*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger.
<http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/index.html> (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)
- The Moynihan Report: *The Negro Family: The Case For National Action*. Office of Policy Planning and Research United States Department of Labor, 1965.
<http://www.blackpast.org/primary/moynihan-report-1965> (Utolsó letöltés: 2014.03.30)
- Velencei Attila, Kovács Árpád, Szabó Tamás, Szabó Attila: *Társadalmi változások a magyarországi sportutánpótlás-nevelésben egy sportegyesület tükrében*. Magyar sporttudományi szemle, 2008/4. 25-30.
- Willis, Paul: *A skacok. Iskolai ellenkultúra, munkáskultúra*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Wilson, J. William: *Social Theory and the Concept of Underclass*. In Grunsky, B. David – Kanbur, Ravi (szerk.): *Poverty and Inequality*. Stanford University Press, Stanford, California, 2006.
- Zombori Gyula: *A szociálpolitika alapfogalmai*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 1997.